

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 287

GENÇLİK ve DİN

(TDV Kadın Kolları Konferans ve Panelleri: 1996-97)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	58471
Tas. No:	287.004 GEN.D

ANKARA
1998

GENÇLİK VE DİN*

Ayşe SUCU (TDV Kadın Kolları Başkanı) – Sayın Hocalarım ve çok kıymetli misafirler; kadınlara ve gençlere dinin doğru öğretilip anlatılmasına katkıda bulunmak, Kur’ân’ın getirdiği, insanın ve insanların yücelmesine sebep kıldığı değerlerin hayata geçirilmesini sağlamak ve bu konularda toplumu bilgilendirmek amacına yönelik kültürel çalışmalarımızdan konferanslar zincirimizin bugünkü toplantısına hoşgeldiniz diyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Entellektüel hanımlara ve gençlere yönelik faaliyetlerde bulunmayı gaye edinerek kurulan kadın kollarımızın tertiplemiş bulunduğu konferanslarımızın sonuncusuna -tabii ki bu dönem için- ulaşmış olmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

Kurumlar ve şahıslar arası çatışmaların üstünde kalmayı, hizmetimizi çatışma üzerine değil, birlik, beraberlik, hoşgörü ve karşılıklı anlayış prensipleri üzerine oturtmaya çalışıyoruz. Zira din, temel inanç esasları, vazgeçilmez ibâdet ve ahlâk kurumlarıyla insanları bölüp parçalamak için değil, birlik, beraberlik ve yardımlaşma esprisi içinde mutlu bir hayat sürmelerine vesile olmak için gelmiştir. Bu meyanda, Mevlâna bakınız ne diyor: "Biz, gönlü saf kimseleriz, hiç kimseye karşı kin beslemeyiz. Herkes bize düşman olsa da, biz herkesle dostuz. Biz, tevhit meyveleriyle dolu, dalları yüksek bir ağacı. Yoldan her gelip geçen bize taş atar; ama, biz yine incinmez, meyve vermeye devam ederiz."

Değerli misafirler, kişiyi ve toplumu ilgilendiren her konu, hizmet alanımızın içindedir. Kadınlarımıza yönelik faaliyetlerimiz devam ederken, gençlik ko- lu oluşturduğumuzu, çeşitli etkinliklerimiz arasında onlara yönelik Cuma gün- leri akşam 18.30'da Kur’ân’ı anlama dersi dediğimiz meal dersinin başladığını da buradan gençlerimize duyurmak istiyorum.

Çocuklarımız ve gençlerimiz toplumun geleceğidir. Her toplum, kendi geleceğini garanti altına alacak, kendi değerlerini yükseltip geliştirecek fertler yetiştirmeyi hedef edinir. Muhammed İkbâl'in de söylediği gibi, "bir toplumun iyi olması, fertlerin iyi olmalarına bağlıdır. Fert de cemiyete bağlıdır. Fert ve millet, birbirinin aynasıdır. Fert inci, cemiyet onun dizildiği ip, fert yıldız cemiyet onun içine katıldığı samanyoludur".

Yeni yetişen nesiller, ruh ve bedence sağlıklı, güçlü ve dinamik bir kişilik geliştirdikleri ölçüde, toplum da, millet de güç ve kuvvet kazanacaktır. Yine Mu-

(*) 7 Haziran 1997 tarihinde TDV Kadın Kolları Genel Merkezi'nde verilen konferans.

hammed İkbâl, "*Ey görüşü kuvvetli insan, bir milletin sermayesi para, gümüş, kumaş, altın değildir, onun asıl malı ve sermayesi sıhhatli, dinç ve kudretli dimağa sahip, çok çalışkan, cevval ve çevik evlatlarıdır*" der.

21'inci asra yaklaştığımız bu yıllarda, bütün ülkelerde olduğu gibi, memleketimizde de, siyasî, ekonomik ve kültürel unsurlar, gençlerimizi, onların eğitimlerini, ahlâkını, düşüncelerini, kısaca her şeylerini etkilemektedir. Kendi benliğini ve kimliğini oluşturmaya çalışan gençlerimiz, birçok şeyi araştırmak, analiz etmek, sorgulamak ve hattâ gerektiğinde eleştirmek, daha iyisini, daha güzelini bulmak zorundadır. Çünkü bu, 750'ye yakın âyeti kerimesinde insanları düşünmeye, araştırmaya, aklı en iyi şekilde kullanmaya davet eden Yüce Kitabımız Kur'an'ın ruhuna aykırı olmadığı gibi, Kur'an'ın istediği Müslüman tipinin de bir gereğidir.

İletişim ve bilgi çağının fertleri olan gençlerimizi bir yüzyıl veya daha öncesinin insanı olarak telakki etmemiz mümkün değildir. Gençlerimiz, sorularına, sorunlarına doyurucu cevaplar ve çareler aramakta, körü körüne taklidi reddetmektedirler.

Allahü Teala'nın son dini olan İslâm, aynı zamanda bir eğitim sistemi, insanlar arası ilişkilerin temeli olan bir değerler ve davranışlar düzenidir. Bu konularda da en güzel örnek ve model, şüphesiz yine Yüce Peygamberimiz Hazret-i Muhammed'dir. O'nun, peygamber olarak, lider olarak örnek bir insan oluşu yanında, çocuk ve gençlere yaklaşımını, onlarla olan ilişkilerini doğru bir şekilde tetkik edip, öğrenip, davranışlarındaki espriyi kavradığımız ölçüde çocuklarımıza İslâm'ın ışığını yansıtma imkânı buluruz.

Hazret-i Peygamber, İslâm toplumunun şekillenmesinde ve İslâm'ın yaşanmasında, yayılmasında gençlere büyük görevler vermiştir. Aşladığı ilkeler sayesinde, gençlik öyle bir seviyeye gelmiştir ki, ilim, bilgi, cesaret, güven, takva yönünden âdeta birbirleriyle yarışmışlardır. Yüce Peygamberimizin gençlere güvendiğini, onlara inisiyatif tanıdığını da, birçok hadisede açık bir şekilde görmekteyiz. Burada, Üsâme Bin Zeyd'i vefatına yakın günlerde, içinde sahabenin büyüklerinin de bulunduğu bir orduya başkumandan tayin ettiğini hatırlatmamız gerekir.

Yine, bu konuya dair başka bir örnekle sözlerimi noktalamak istiyorum. Sevgili Peygamberimiz, sahabeden Muaz Bin Cebel'i henüz 21 yaşında iken, Yemen'e, öğretmen olarak göndermektedir. Hazret-i Peygamber kendisine "sana bir şey sorulursa, nasıl hüküm vereceksin?" diye sorar. Muaz "Allah'ın kitabıyla" der. Şayet onda bunun cevabı yoksa?.. Allah'ın Resulünün sünnetiyle diye cevap verir. "Ya onda da bulamazsan?" sorusuna Muaz, "aklımı çalıştırır, vicdanıma danışır, içtihat ederim" şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Peygamberimiz, Allah'ın elçisinin elçisini başarılı ve isabetli kılan Allah'a hamdolsun diye dua eder.

Efendim, sözlerimi burada noktalarken, huzurlarımıza, hepinizin yakinen tanıdığı ve çok sevdiğine inandığım İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sayın Mehmet Aydın Hocamızı kürsüye davet etmeden önce kısa bir özgeçmişini sizlere sunuyorum.

1943 Elazığ doğumlu. 1966 yılında Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu; 1972 yılında Edinburg Üniversitesinde doktora, sırasıyla; Atatürk Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Üyeliği, halen Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı.

Türkçe, İngilizce ve Hollandaca yayınlanmış kitapları var. Din Felsefesi ve Kant, İslâm ve Diyalog, Türklerin Felsefe ve Kültürüne Katkısı, yayınlanmış eserleri arasındadır. Teşekkür ediyor ve sözü hocama bırakıyorum. Buyrun Efendim.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN - Teşekkür ederim.

Hanımefendiler, beyefendiler, gençler; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bu benim bu sene buradaki ikinci konuşmam. Birinci konuşmam "İslâm ve Kadın" konulu idi, aşağı yukarı iki üç ay önceydi. Şimdi, gençlik kolları kuruldu diye duyunca, bana yönelen böyle bir emrin hikmetini de anlamış oldum. Niye bir sene içinde iki konferans, üstelik niye gençlik konusu? Hanımefendilerin bir özelliği de, konuları kendileri belirliyorlar; yâni, sizin istediğiniz konuda değil de, onların istediği konuda konuşmak durumundasınız. Kervancı Bey'e, niye gençlik diye sordum, vallaha bilmiyorum, öyle istiyorlar dedi. Biz de, emirleri başımızın üstüne dedik.

Gençlik konusu, çok önemli bir konu da, çok önemli konular, bazen, hakkında çok fazla şey bilmediğiniz konular olabiliyor. Pek çok önemli konuda bilgimiz az; ama, zannediyorum gençlik konusu, daha da bir çok bilinmeyenli denklem gibi. Bir defa, görebildiğim kadarıyla doğru dürüst bilimsel çalışma yok. En azından, benim böyle bir konferansı hazırlamak için hemen elimi atıp da istifade etmeyi düşündüğüm fazla bir kaynak yok. Epeyce çalışma var; ama, gençlik ve din konusu, gençlerin din dünyasıyla, inanç dünyasıyla ilişkilerini bilimsel açıdan ele alan, psikolojik açıdan, sosyolojik açıdan, siyasî açıdan ele alan ciddi araştırmalar bilmiyorum ben. Başka ülkelerde bu çok. Gelmeden önce, literatürü tekrar gözden geçireyim dedim, aşağı yukarı otuz - kırk senedir, Amerika'da yapılmış çok önemli çalışmalar var. Hemen hemen, eğitimle ilgili her kitabın içinde gençlik ve din konusu var. Din psikoloji kitaplarının içinde ayrıca var. Yâni, gelişmiş ülkelerde bu konular çok derinlemesine çalışılan konular.

Ama biz, genç bir ülkeyiz, dolayısıyla bu işleri yapacak çok fazla elemanımız da yok. Üniversitelerimiz var; üniversitelerimizde gençlik konuları da inceleniyor, işleniyor; ama, din konusu benim asıl şu anda üzerinde durduğum konu olduğu için, din konusu beni ilgilendirdiği için, onun siyak ve sibakında, bağlamında söylüyorum ben. Dolayısıyla, hem ilahiyat fakültelerimizde, hem de

öteki psikoloji, sosyoloji bölümlerimizde bu konu ile ilgili henüz bizi rahatlatacak düzeyde çalışmaların olmadığını biliyorum.

O zaman, belki de böyle olumsuz bir başlangıç olunca, akla şu geliyor: O halde, neye göre konuşuyoruz? Yâni, konuşmak istediğimize göre, ben de böyle bir konuşmayı kabul ettiğime göre, neye dayanarak konuşuyoruz:

1. Gençlerle, hepimiz, burada bulunan herkes istisnasız ilgili. Bir kısmımız genciz. Hanımların hepsi genç tabî. Onlardan birinin konuşmasını, bizim problemlerimiz diye konferans vermesini ve dinleyici olmayı çok isterdim; ama, mademki böyle bir görev bana verildi, onlar adına konuşmuyorum ben, bir yetişkin olarak, yarım asrı dört yıl geçen birisi olarak... Tabî, bir üniversitede hocayım ben, yöneticiyim. Öğrencilik yıllarımdan hemen öğretim üyeliği yıllarına geçiş olduğu için de, hiçbir zaman kopmadım; yâni, gençlik dünyasından hiçbir zaman kopmadım. Dost olarak, arkadaş olarak, baba olarak, öğretmen olarak, idareci olarak onlarla iç içeyim. Bu, tabî belli ölçüde tecrübe kazandırıyor, bir bakıma konuşma hakkı veriyor bize.

Bir de, benim durumumda olursanız, pek çok insanın yolu size düşüyor; heyecanını sizinle paylaşmak istiyor, korkularını sizinle paylaşmak istiyor, umudunu sizinle paylaşmak istiyor. Bütün bunların ötesinde, problemleri sizinle paylaşmak istiyor. Ben, en azından son on senedir, böyle yüzlerce gençle karşılaştım; yâni, doğrudan doğruya kendisi, kapıyı çalıp içeri giriyor. Bunların pek çoğunun inanç dünyasıyla ilgili ciddi problemleri var, sıkıntıları var. İnanmak istiyor, inanmıyor; inanmış, şimdi içinde bir soğukluk var. Okuduğu kitaplarla ilgili problemler var, çevresindeki dinî hayatla ilgili problemler var. Onların hepsini bir araya getirdiğiniz zaman, bir problemler dünyası oluşuyor -ben hep problemlerden bahsetmeyeceğim- bir problemler yumağı oluşuyor.

O bakımdan, zannedirim , çok formumda olduğum bir konu değil benim; ama, yine de, bu deneyimi, bu tecrübeyi paylaşmak istiyorum sizinle. Bildiklerinizin tekrarıysa, işte paylaşmak da o demektir; ben konuşarak, siz düşünerek.

Bu arada ufak tefek boşluklar olursa kusura bakmayın; çünkü, çeyrek uyukulu haldeyim, bir tansiyon düşmesi olduğu için, hafif bir sıkıntı olabiliyor zaman zaman.

Efendim, tabî bu yine bilimsel çalışmanın azlığıyla ilgili. Şimdi bunun biraz daha derinine ineceğim. Bir defa, sosyolojik bakımdan gençliğin inanç haritası elimizde yok. Daha doğrusu, Türkiye'nin zaten inanç haritası elimizde yok. Türkiye'de insanımız neye inanıyor tam olarak, ne gibi problemlerle karşı karşıya... İnanç haritası dediğimiz, sosyolojik olarak meselâ, Türkiye'de sık sık sözü edilen tarikatlar. Acaba tarikatların gücü ne Türkiye'de, dağılımları nasıl?..

Geçen gün bir toplantıydık, yine Diyanetimizin organize ettiği bir toplantıydı Millî Kütüphane'de. Orada bir arkadaşımız, çok ürkütücü bir şey söyledi; son derece önemli olan bir kurumun elindeki rakamları söyledi, İstanbul'daki tarikatların sayısıydı bu. Öyle astronomik bir rakam ki, eğer o kadar tarikat

varsa, artık hiçbir şeye gerek yok, onlar zaten yetiyor. Sonunda, arkadaşımız, bilim adamımız, konunun adamı dedi ki "kendimi suçlu hissediyorum; çünkü bu rakamlar benim çalışmamdan alınmış; ama, o çalışmalar 1880 yılına ait." Nasıl 1880 yılından bu yana, 117 sene atlayıp geliyor, acaba bir zuhul mu var, yoksa öyle gösterilirse alarm daha mı fazla kendisini hissettirir?.. Ama bu, büyük ihtimalle, bir zuhul, bir hata eseri olarak giriyor. Hata eseri girse girmese bile, düşünlünüz, insan bugün İstanbul'a baktığı zaman, eğer orada 300 tane tekke veya dergâh varsa, bunu 3 bine çıkardığınız zaman bir durmalı, bu olamaz demeli. Demek, o kadar bilmiyoruz ki, 3 milyon desek bile, olur olur diyeceğiz.

O arkadaş bir şey daha söyledi, çok büyük tarihî bir tarikatın lideri, 1900'lerde vefat etmiş. Oysa, Ahmet El Rifai'dir o, Bağdat'ta yaşamış, asırlarca önce vefat etmiş, zamanımızla ilgisi yoktur. Belli ki, Rifai isminde bir karışıklık olmuş yahut da onu yazanlar bilmiyorlar; yâni, Kenan Rifai ile Ahmet El Rifai arasında, nasıl olsa sonu Rifai, bir şey fark etmiyor diye... Oysa, birisi çağdaş, muasır, cumhuriyet dönemini görmüş, yaşamış bir insan, öbürü asırlarca önce yaşamış Abdülkadir Geylani'nin çağdaşı... Kadiri tarikatıyla, asıl klasik Rifai tarikatı aşağı yukarı çağdaş. Dolayısıyla, asırlarca öne giden bir şey.

Bunu, umutsuz olmak için değil de, ne kadar çok yapılacak iş var onu anlatmak için söylüyorum.

Meselâ, gençliğin problemleri... Birisi dese ki "Hocam, hangi gençliğin?" Verecek cevabım yok. Eminim, Ankara'daki gençlik ile İzmir'deki gençliğin, hattâ İzmir Alsancak'taki gençlik ile yeni göç etmiş, henüz mekân tutmamış, nereli olduğuna karar verememiş bir gecekondu semtinin gençliği birbirinden farklı iki ayrı dünyadır. Gençlik derken, gençliğin problemleri derken, "hangi gençlik?" diye, insanın karşısına korkutucu bir soru çıkıyor. Orta Anadolu ayrıdır, Şirnak'taki gençlerin problemleri ayrıdır, Rize'dekinin ayrıdır, İstanbul'da Beyoğlu'ndakinin ayrı başka bir semtinin ayrıdır. Bunlarla ilgili derli toplu bilimsel çalışma olmadan, Türkiye genelinde konuşmak da çok zordur kanaatimce. Akıllıca konuşacaksak, bilime göre konuşacaksak çok zordur, hattâ doğrusunu isterseniz imkânsızdır. Ama, gençlik hakkında konuşmak daha da zordur; çünkü, son derece hareketli bir dönemdir, ceval bir dönemdir, bugün tespit ettiklerimiz yarın değişebilir.

O yönüyle, evvelâ Türkiye'nin ciddi olarak bir inanç coğrafyasının çıkarılması lâzım, bir inanç haritasının çıkarılması lâzım; yâni, ülkemizde problemlerimiz şunlardır, şu kadar Alevi vatandaşımız vardır, şu kadar Sünni vatandaşımız vardır; bunun şu kadarı şöyle inanır; tarikatların gücü şu kadardır, dağılımları bu kadardır diyebilmemiz gerekir.

Tabîî, bunları, bugüne kadar, sadece bilimadamı eksikliğinden değil, başka sebeplerden dolayı da yapmak istemedik. Ne gerek var, insanlar neye inanıyorlarsa inansınlar, bize ne; aslında, inançla, imanla para zaten bilinmese daha iyi gibi böyle bence pek de çağdaş dünyanın gereklerine uymayan, taleplerine uy-

mayan bir kafa yapısına da sahip olduğumuz için zannediyorum, yapamadık biz bunu.

Bu, önemli ölçüde bizim başımızdan geçti, onun için söylüyorum. Biz, fakültemizde, üniversitemizde bir "Din Bilimleri Araştırma Enstitüsü" kurduk. Şu anda bir müdürü var, bir mühürü var, henüz daha ciddi bir faaliyet yok. Çünkü, zaten çok yeni. Ama, biz buna, 1976'da teşebbüs ettik, yâni 21 sene evvel teşebbüs etik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde iken teşebbüs ettik. Evvelâ kendi fakültemizden çıkaramadık onu. Yâni, buna ne gerek var gibi bir tavır vardı. Orada kaldı o. Hattâ bize dediler, ileride büyürsünüz, profesör olursunuz, sonra çıkarırsınız. Büyüdük, profesör olduk, bir daha denedik. Kanun meselesiydi o, Meclisten çıkması gerekiyordu. Meclisin kapısının önüne kadar da geldi, YÖK'ten geçti, bizden geçti, senatodan geçti. Ama, Meclisin kapısına dayandığı zaman, iki büyük gazetemiz kıyameti kopardı. Bir anlayışa, bir zihniyete örnek olsun diye söyleyeceğim. O gazetelerin birinin büyükçe başlığında, "2,5 milyon memura zorunlu din dersi geliyor." diye çarpıtılarak verildi haber. Zaten zorunlu din dersi dediniz mi, milletin yarısının canı sıkılıyor, belki daha fazlasının. Zaten ortaokul ve liselerdeki zorunlu din dersi epeyce kıyameti koparıyor, bir de 2,5 milyon memura zorunlu din dersi... Uzaktan yakından hiç ilgisi yok. Orada sadece deniliyor ki, "devletin ilgili yerlerini enforme etmek, kurum ve kuruluşlarını enforme etmek, bilgi vermek." Yâni, Dışişleri Bakanlığıdır, İçişleri Bakanlığıdır; devlet din konusunda bilgiye ihtiyaç hissederse -ki hissediyordüğü dürüst bilgi vermek. Yanlış anlaşılmasın diye de "enforme etmek" deniliyor, gavurcasını koyuyoruz ki, yerine otursun diye. Buna rağmen, o cümleden çıkarılan sonuç, 2,5 milyon memura zorunlu din dersi. Kıyamet koptu tabî.

Bir başka gazeteninki daha da kötüydü, açık söyleyeyim. Demin söylediğim inanç haritasının çıkarılması, inanç coğrafyasının belirlenmesiyle ilgili diyor ki, laik Türkiye'de önce insanları inançlarına göre sayacaklar, belirleyecekler ve sonra... Sonrasını hiç söylemeyelim; çünkü, çağdaş bir ülkede akla gelmemesi gereken şeylerdir.

Bakınız, çok basit gibi görünüyor; bir iş yapacaksınız; ama, o işin karşısına böyle bir şey rahatça çıkabiliyor. Siz bırakınız o işi kotarmayı, bir de suçlu duruma düşüyorsunuz; yâni, insanları inançlarına göre bir, iki, üç diye sayan, sen bu tarafa, sen bu tarafa... Sonunda Allah kerim artık, kimin başına ne gelir?.. Nereden nereye yâni?..

Biz, yine pek çok ülkeden kat kat iyiyiz. Ama, böyle ülkelerde bilim yapmanın, zorluğunu anlatmaya çalışıyorum. Her şeyiniz tamam olsa bile, bu zihniyet değişmedikçe, Türkiye'de bilim yapmakta, bilim üretmekte ve bilime göre hareket etmekte zorluk çekeceğiz.

Yâni, bilimsel kafa evvelâ dürüstlük istiyor açıkçası. Yâni, bu ülke budur ve bundan korkmamak lâzım. Bu ülkede şu kadar inanmayan insan var. Yâni, inansa da benim insanım, inanmasa da benim insanım. Efendim, şüyü vuku-

undan beterdir.. Yahu, o dedikodu için, o iftira için. Ortada bir gerçek varsa, o gerçeği gizlemek doğru değil. Yâni, gençlerimizin problemleri bir, iki, üç, dört, beş. Bunları bilmezseniz, nasıl eğitim öğretim konusu yaparsınız onu; nasıl izalesi için, onların giderilmesi için tedbir alırsınız? Bu mümkün değil.

Buna rağmen yine konuşmak gerekiyor ve konuşuyoruz. Eğer, hiç bilimsel veriye dayanmadan -çünkü bilimsel veri yok- bir harita çıkaracak olsam -başka türlü bir harita bu- derim ki "hâlâ gençlerin büyük bir kesimi, geleneksel dinî hayatın içinde." Bu ne demektir? Bizim geleneksel dinî hayatımız, problemleri çok az olan bir hayatımızdır. Geleneksel dinî hayatımızda insanlar Ramazan geldiğinde ellerinden geldiği kadar çok büyük ölçüde oruçlarını tutarlar, Ramazan'da biraz daha fazla olmak üzere, diğer zamanlarda ara sıra namazlarını kılarlar; bayramlarda hiç kaçırmazlar, Cuma'yı elden geldiğince, önemli ölçüde... Bizim geleneksel dinî hayatımız büyük ölçüde budur. Anne, baba, aile, kitle olarak böyle bir hayatı yaşayınca, çocukların ve gençlerin de öyle bir hayat içinde olması tabiidir.

Ben hep söylüyorum -çok mükemmel olduğu için dinî bakımdan söylemiyorum, sosyolojik bir tespit diye aklıma geliyor bu- Türkiye'yi, hâlâ sağlam bir ülke yapan, bu inançta da ortadirek olan kesimdir. Ekonomide ortadireği demiyorum. O da zannediyorum geçerli de, inançta ortadirek diyorum ben. Çünkü, sanıyorum orada da bu geçerli. Yâni, birtakım gençler var ki, dinle çok yakından ilgileniyorlar, çok çok yakından ilgileniyorlar. Din ve siyaset arasındaki bağlamda ilgileniyorlar, yürüyüş yapıyorlar, gazete çıkarıyorlar, dergi çıkarıyorlar, bir kısmı da ona karşı çıkıyor. Bu tabii bizim üzerinde ayrıca durulması gereken problemleri kesimimiz. Oysa, o genel kitle dediğim, geleneksel dinî hayatı yaşayan kitle ve o kitlenin genç kesimi böyle değil. Onun için, eğer onlar da problemli hale gelse, zannediyorum Türkiye'yi yönetmek çok zor olur. Bugün Türkiye'yi siyasî bakımdan yönetmek zor; ailevî bakımdan hâlâ, çok şükür, Türkiye çok sağlam bir durumda. Zaten, her türlü olumsuzluğa rağmen Türkiye'de hayat normal seyrinde yürüyüp gidiyorsa, bu, belki ekonomik bakımdan da, inanç dünyası bakımından da, ahlâkî değerler bakımından da bu ortadirek olan büyük ölçüde geleneksel sayesinde. Bu geleneksel kesimi övdüğüm için söylemiyorum; bu bir sosyolojik tespittir. Ülke orada kalsın da demiyorum. Eğer o olmasa, zannediyorum, Türkiye'de, işler çok daha karışabilir.

Ayrıca, dine yabancılaşmış da epeyce genç insan var. Bunları biraz sonra açmaya çalışacağım. Yabancılaşma söz konusu olduğunda, iki nokta düşünüyorum ben:

Bir, doğrudan doğruya dine yabancılaşan gençler var; din karşısında kendisini yabancı hisseden anlamında yabancılaşan gençler var.

İki, dinden dolayı başka şeylere yabancılaşan gençler var. O konuya biraz sonra geleceğim.

Belli miktarda da olsa, sayı ne kadar bilemiyoruz, tahmin dahi edemiyoruz. Ama, Türkiye'de, yine de, seslerini duyuracak kadar veya yolları bize uğrayacak kadar dine karşı bir gençlik kesiminin olduğunu da biliyoruz. Belli ölçüde, epeyce genç kendisinin inanmadığını söylüyor veya en azından yaşanagelen dinî hayata karşı tepki gösteriyor. Hattâ, çok az olmasına rağmen, yine de, millet olarak, devlet olarak, ülkenin bekası için üzerinde durmamız ve düşünmemiz gereken bir başka kesim daha var; o da, İslâm'ın dışında başka bir din aramaya yönelen kesim. Alarm doğuracak çapta bir şey değil bu; ama, yine de büyük metropollerin karşı karşıya bulunduğu önemli bir problemdir. Bunu da gözden uzak tutamayız. Yâni, problemler, hastalıklar gibidir, başlangıcında yakalarsanız tedavisi kolaydır. Bir süre sonra, ilerledikten sonra tedavi çok daha masraflı olabilir, çok daha yıkıcı dökücü olabilir. Vakit kalırsa, onun üzerinde de kısaca duracağım, fazla detayına girmeden.

Tabii, gençlik döneminin kendisine has problemleri var; bunu hemen söyleyeyim. Çoğu genç arkadaşımızın kızgınlığına muhatap olmak istemem. Aslında, her yaşın problemi var. Çocukluğun da problemi var. Meselâ, bugün dünyayı kapsıy kavuran yaşlılık problemi var. İnsanoğlu, yaşlılarıyla ne yapacağını bilemiyor artık; otele gönderse olmuyor, huzurevine gönderse olmuyor. Her yerde huzurevi yok, huzurevi adı altında birçok huzursuzluk evi var. Dolayısıyla, yaşlılık problemi son derece ciddi. Ne yapacağız yaşlı insanlarla? Eski aile modeli, eski aile yapısı sarsılınca, onun yerine ikame ettiğimiz aile yapısı içinde yaşlıların ne olacağı ciddi bir problem. Hatta, emekli olduktan sonra insanların boş zamanlarını nasıl geçireceği de ayrı bir problem. Batıdaki çalışmalara bir göz attığımız zaman, cilt cilt eserler çıkıyor bu konuda; acaba, yaşlılık dönemi veya emeklilik dönemi en iyi şekilde nasıl geçirilebilir diye.

Bu arada, gençliğin daha da farklı problemleri var. Genç insan, bir bakıma birkaç bacaklı, yani bir yönüyle bir ayağı okulda, bir ayağı sokakta, bir ayağı ailede. Bunun üçünü birbirine bağlayan, üçü arasında sürekli bir gidiş geliş sağlayan yaştır bu. Bir insan 60 - 70 yaşındaysa, o sadece eski deyimle tenezzüh için, şöyle bir hava alıp geleyim diye sokağa çıkar, problem çıkarmak için değil. Dönüşünde de, evde fazla problem çıkarmaz. Ama çocuk öyle değil, genç, benim babam senin babanı döver hikâyesinde olduğu gibi, babayı da sokağa taşıyor, ailedeki problemleri, ailedeki değer çatışmasını, ailedeki sıkıntıyı aynı zamanda sokağa taşıyan çocuktur. Kavgalarının önemli bir kısmı, aslında ailenin eve taşınmasıdır. Niye kavga ediyor çocuklar; aralarında bir tartışma çıkıyor. O tartışmanın kökeni, aslında belki o anda oynanan oyun değil, söylenen bir sözdür ve o aileden geliyor. Yine aynı şekilde, aile okula taşınmak zorundadır ve taşınıyor da; tahsil çağında çocuklar, ailesinde gördüklerini, duyduklarını, konuştuklarını, tartıştıklarını okula taşımak zorundalar. Okulda olanları da, öğretmen dedi ki, arkadaşım dedi ki... Ama bir psikolojik tepki olarak, ama bir bilgi aktarımı olarak, ama bir yakınma olarak, devamlı, sokaktan aileye, aileden sokağa,

okuldan aileye, aileden okula gidip gelen duygular var, bilgiler var, tutumlar var, davranışlar var. Bu başka bir hayat döneminde yok, bu boyutta yok; yâni, ne çocuğun hayatında var, ne de yaşlılık döneminde var. Gencin, daha çok böyle bir gerilimler dünyası içinde yaşaması söz konusu.

Tabii, toplumda kültürel istikrarsızlık olunca, bu üç nokta arasındaki ilişki çok daha karmaşık bir görüntü ortaya çıkarabiliyor. Meselâ, Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde dinî hayat önemli ölçüde zayıflamıştır. Meselâ, Hollanda'da dinî hayatın önemli ölçüde zayıfladığını, eğer o gözle bakarsanız, çok rahat bir biçimde görebilirsiniz. Ama, bu dinî zayıflamanın Hollanda hayatında 200 - 300 seneye varan bir geçmişi vardır. Böyle ülkelerde, bir hayat şeklinin zayıflaması veya güçlenmesi çok fazla problem doğurmayabilir. Niye; çünkü kuşaklar ona alışarak geliyor. Yâni, çocuk birdenbire kendisini dine karşı bir tavır içinde görmüyor; çünkü, babası da belli ölçüde dine karşı, dedesi de zaten belli ölçüde dine karşı. Öyle bir silsile, bir mertebe halinde geliyor. Oysa birdenbire, yâni beş vakit namazın kılındığı bir aileyi düşününüz, o ailenin çocuğu birdenbire inanamayan bir insan haline gelince, ailenin bütün dünyası yıkılıyor. Çok farklı. Yâni, demin söylediğim şekilde bir geliş olsa, durum çok daha farklı olabilir.

Türkiye gibi ülkelerde, genellikle, değişim çok hızlı olduğu için, çok köklü olduğu için... Bazen şaka yollu, ben köksüz olduğu için diyorum buna. Çünkü, köklü mü, köksüz mü o da bir tartışma konusu. Bana sorarsanız, köke bağlı bir değişme ise sağlam değişmedir. Ama, bu köke bağlı değişmeyi, köklü dediğimiz, radikal dediğimiz değişmeyle karıştırmamak lâzım. Türkiye gibi ülkelerde çok farklı. O fark, büyük ölçüde genç kuşağı etkisi altına alıyor. Size bir örnek vereyim: Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde, diyelim bu Amasya olabilir, Gaziantep olur, Çankırı olur, oradan İstanbul'a, İzmir'e, Ankara'ya gelen bir çocuk. Anne baba, hakikaten her türlü fedakârlığı göze alıyor, varını yoğunu ortaya koyuyor, en iyi kursu aldırıyor ve çocuk en iyi yere girsin diyor. Bu bir kız çocuğu da olabilir. Diyelim, Bilkent Üniversitesi'nin Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümüne gidiyor, yahut da Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ne veya Boğaziçi Üniversitesi'ne gidiyor. Bu çocuk son sınıfa kadar geliyor. Bir şeyler okuyor, bir şeyler öğreniyor. Yepyeni bir dünya onun için. Yâni, Amasya'nın, Çorum'un bir kasabasından giden bir çocuk için yepyeni bir âlemdir. Çocuk, seçim döneminde evine döndüğü zaman, bir bakıyor ki, babası ile amcası siyaset tartışıyorlar; ama, çok iptidai bir siyaset; çünkü o onun bilimini yapmış. Bu sefer çocuk, baba bu iş böyle değil dediği zaman, "kız sus, terbiyesiz, ne zamandan beri babanla siyaset konuşmak ortaya çıktı" denildiğinde problem ortaya çıkıyor. Niye problem; çünkü baba, okutmak için, öğretmek için her türlü fedakârlığı göze alıyor; ama, eski kafayla değer dünyasını taşıdığı için, ona göre kız çocuğu babayla siyaset konuşmaz ve aile içinde bir problem başlıyor. O çocuk, birdenbire kendini çok farklı durumda hissediyor. Babasını idare etmesi de kolay değil. Onun için de bu zor, baba için de zor.

Zannediyorum, İngiltere'de böyle bir problem zor doğar. Orada, zaten, belli ölçüde ortak kültür var, paylaşılan bir ortak zemin var. Çocuk, annesinden daha iyi, tamam, ama yüzde 30 - 40 ortak. O ortak zemin diyalogu sağlıyor. Orada da başka problemler var, o ayrı, onun üzerinde durmuyorum; verdiğim örneklerle ilgili olarak söylüyorum. Zannediyorum, Türk ailesinin yüzde 80'i, 90'ı böyle bir sıkıntı içinde. Ben kendim böyle bir sıkıntı içine düşmeyeyim diye, herhalde herkesten çok kendimi eğitmek için zaman ayırmışumdur. Yani, kendi kendimle konuşmuşumdur, yahu aldırma, elbette olacak, sabırlı ol, gayet normal, gayet tabii... Yani, gizli gizli insan kendini eğitiyor ki, çocuğunuz karşınıza böyle bir iddia ile çıkarsa, içinizden kızsanız bile, tabii çocuğum haklısın, tabii senin de hakkın var falan diyebiliriz.

Ben kendi ailemde yaşamıyorum; ama, çevremde birçok aileden bunun ciddi olarak yaşandığını görüyorum. Yani, çocuğu fikrini ifade etmeye başladığı zaman, derdini dillendirmeye başladığı zaman -anneler bu konuda biraz daha toleranslı oluyorlar- babalar birdenbire telaşlanıyor; yahu, bu bizim oğlana, bizim kıza bir şeyler oldu diye. Halbuki bunun saygıyla bir ilgisi yok. Orada bir değişiminin olması lâzım; ama, bu değişme olmayınca, kırılmalar başlıyor maalesef.

Bu arada, yeri gelmişken söyleyeyim. Hangi genç konusu, bölgelere göre değişiklik arz ettiği gibi, cinsiyete göre de değişiklik arz ediyor. Hangi genç sorusunun arkasında tabii kız mı, oğlan mı sorusu var. O da çok önemli. Zaten bile-rek kız öğrenci misalini verdim; çünkü, oğlan için bu problem doğmayabilirdi. Bir babaya göre oğlan konuşur tabii, o da delikanlı, onun da fikri var.

Türkiye'de bu geçiş dönemi biraz uzun sürdü. Şimdiye kadar, demin söylediğim ortak zemin, bugün sahip olduğumuzdan çok daha fazla olmalıydı diye düşünüyorum. Çünkü, Türkiye'nin, en azından modern hayatla 1,5 asrı aşan bir tarihi var, yeni değil bu. Buna rağmen, burada üzerinde duramayacağımız pek çok sebepten dolayı bazen bir yaptığımızı yıkarak, bazen bir kesimin yaptığını bir kesim yıkarak, maalesef, Türkiye'de, hâlâ hepimize belli ölçüde rahat nefes aldırarak o ortak zemin yok. Ortak zemin olmayınca da, o zaman sıkıntılarımız gittikçe artıyor, belki artmaya da devam edecek diye düşünüyorum.

Meselâ, burada, daha önce İslâm'da kadın konusunda söylediğimi tahmin ettiğim bir - iki şeyi söyleyeyim. Erkek çocuklarıyla ilgili görüşlerimiz önemli ölçüde değişti; ama, kız çocuklarıyla ilgili olarak değişmedi. Ama bir şey de değişti; kız çocuklarının okutulması meselesi. Bugün zannediyorum muhafazakâr ailelerimizin büyük bir ekseriyeti artık kız çocuklarını okutuyor ve Türkiye için bu son derece önemlidir. Yani, Türkiye tarihinde ilk defa, muhafazakâr kesim çağdaşlaşıyor. Niye?.. Şimdi olup bitenlere bakmayın, olup bitenler biraz farklı, siyasî bağlamda olup bitenler biraz farklı. Ben kendi çocukluğumu düşünüyorum, ben, benden 2 - 2,5 yaş büyük ablamın yerine okula gittim. Her evden bir kurbanı ihtiyaç vardı. Çok küçük olmama rağmen, erkek olduğum için ben seçildim. Benim ailem de, kız çocuklarına karşı hasmane bir tutum içinde olan bir

aile değildi. Onlar da az çok okuryazar olma imkânına kavuştular, yıllarca önceydi bu. Ama, yine de, aynı aileden gelen, yâni babamın torunları için bugün öyle bir problem yok, yâni o çocuklar, okula gitmesin gibi bir durumla karşı karşıya değiller. Demek ki, son derece muhafazakâr diyebileceğim kendi ailemde bile, açıkça söylüyorum, eğitim öğretime ihtiyaç duyma bakımından, kız çocuklarının okuması bakımından ve hattâ çalışması, iş güç sahibi olması bakımından, o iş güç sahibi olmak birtakım şeyleri gerektiriyorsa onları da yerine getirmeleri bakımından -fazla ayrıntıya girmeyeyim- önemli bir değişikliğe uğradı aile. O yönüyle diyorum, Türkiye'de, dünyaya daha olumlu bir gözle bakmak açısından bakarsak, yâni paramız olsun, pulumuz olsun, şirketlerimiz olsun, bunları birleştirelim... Bu bir çağdaşlaşmadır, açıkça söyleyeyim. Yâni, modern hayatın gerektirdiği birtakım talepler vardır. Bu taleplere olumlu cevap verme, bir tür çağdaşlaşmadır. Bana sorarsanız, üniversiteyi bitirmiş, kendi işyerini açmış, Mercedesinin direksiyonu başına kurulmuş, başı örtülü bir hanım, çağdaş bir hanımdır. Onun başının örtülü olması, onun çağdaş olmaması gibi bir sonucu katiyen çıkarmaz ortaya. Çağdaşlık demek, çağın olumlu dediğimiz taleplerine -çağın olumsuz talepleri de vardır- cevap vermektir. Bu nedir:

Tekrar ediyorum, evvelâ okuma yazma, bilen insan olma. Çağ bunu gerektiriyor. Bu çağda cehaletle birlikte yürümek mümkün değildir.

İki, üretken olmak. Demin verdiğim örnekte o hanım üretkendir. Kendi işini kurmuş dedim. Bugün öyle olup da dünyaya mal satan hanımlar var. Denizli'de böylelerini çok görürsünüz. İstanbul'da, Ankara'da var. Demek ki, üretiyor, ürettiğini satıyor, ülkeye artı değer getiriyor, gelir sağlıyor ve bunu bir toplum içinde yapıyor, öteki insanlarla ilişkiler düzenini kurarak, geliştirerek yapıyor. Ekonomik bağımsızlığı var bu hanımın, ayakları üzerinde duruyor, kendi ayakları üzerinde duruyor. Artık, eşine, ne yaparsa yapsın, ne ederse etsin ekmek paramız gözüyle bakmıyor, eş olarak bakıyor, refik olarak bakıyor, hayat arkadaşı olarak bakıyor. Bu da ona bir onur getiriyor, bir gurur getiriyor. Ben de kişiyim diyor. Bana sorarsanız çağdaşlık bunlardır. Bu hanım başını örtmeden de yapıyorsa çağdaştır, başını örterek yapıyorsa da çağdaştır. Başka türlü düşünenleri çağdaş saymıyorum ben. İsterse kafasını usturayla traş etsin. Doğrusunu isterseniz bu çağdaşlık değildir.

Çağdaş olmanın özelliklerini çok iyi sıralamak lâzım, bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi... Evvelâ bir zihniyet meselesidir, üretkenliktir, vesaire... O halde, Türk muhafazakâr kesimi, Kayseri'ye gittiğiniz zaman, Denizli'ye gittiğiniz zaman, Eskişehir'e gittiğiniz zaman -üç büyük metropolün dışındaki yerleri söylüyorum- oradaki o kalkınmayı görüyorsunuz, oradaki o canlılığı görüyorsunuz, orada fabrikada çalışan insanları görüyorsunuz, çalışan hanımlar da gözünüzün önünde, başlarındaki patron da kadın, o da orada.

Dolayısıyla, o açıdan bakıldığında, Türkiye'de önemli bir değişme var. Bu değişme, zorlanan bir değişme değil. Yâni, ne vazü nasihat ile insanlar bu yola

geliyorlar, ne de gelmezseniz döveriz diyerek geliyorlar. Hayatın tabiî seyri içinde oluşagelen bir değişme bu. Bunu, son derece -moda tabirle- önemsiyorum ben. Yâni, Türkiye'nin geniş muhafazakâr kitlesinin modernleşmesini, çağdaşlaşmasını. Çünkü, onlar dediğim gibi ortadirek. Değerlerinin önemli bir kısmını muhafaza ederek çağdaşlaşıyor. Bence normal çağdaşlaşma da budur. Yoksa, üç şehirde üç mahalleyi Avrupa gibi yaparsınız, Çankaya'dır, Kordon'dur, Taksim'dir. Ondan sonra da Avrupa Birliğine girmek için size derler -bu sefer kendi memleketimden örnek vereyim, kimse alınmasın- Elazığ'ın Avrupa olduğunu ispat edin, sizi Avrupa Birliğine alalım. Bir şehrimizin adını söyleyerek, Alman Başbakanı doğrudan doğruya Anadolu'yu söyleyerek, Anadolu'nun Avrupa olduğunu... Ekonomik bakımdan diyor, hayat standardı bakımından diyor, Anadolu'nun Avrupa olduğunu ispat edin, sizi alalım... Demek ki, Anadolu'nun çağdaşlaşması lâzım. Onun da yolu, bu tabiî seyir içindeki insanlara, dünya neyi hak ediyorsa, onu vermek için bir çaba içinde olmalı.

Şimdi, yeniden, insanları, küçük şeyler için soğutursak, açık söyleyeyim, keyfi olarak, iyice düşünmeden, son derece yanlış ve katı bir toplumsal mühendislikle işleri yapmaya kalkarsak, bu güzel çağdaşlaşmanın problemlili olacağından korkuyorum. Bu benim, en azından, son altı - yedi aydır içimde duyduğum ciddi bir endişe. Yâni, Türk dinî hayatının ortadireği, bugüne kadar fazla problemlili olmadı. Ama, bu hiç problemlili olmaz anlamına gelmemelidir. O da problemlili olur, problemlili hale getirilebilir.

Lehinde aleyhinde konuşmadan bir örnek vereceğim; çünkü, konu o konu değil. Meselâ, bir imam - hatip okulu meselesini ele alış tarzımıza bakınız. Son derece yanlış ele aldık bu konuyu. Türkiye olarak, son derece yanlış baktık meseleye. Bu konunun, bu konuyla da ilgisi var. Türkiye'de, şu anda, bu okullarda okuyan yarım milyon insan var, yarım milyona yakın genç. Allah aşkına, bir de gazetelerde çıkan yazılara bakınız, sanki bunların hepsi potansiyel tehlike, 2005 yılında memleket gidiyormuş... Niye; işte şu kadar daha mezun verecekmiş, 2005'te her şey bitiyor!.. Yâni, düşünabiliyor musunuz, en az 3,5 - 4 milyon genç, belli bir kesime göre, Türkiye'nin başına bela olacak gibi bir anlamda. Hiçbir akıllı toplum, hiçbir akıllı devlet böyle bir şeyi söylemez. İşte bunun şüyyu vukuundan beterdir. İşte bunun bu şekilde konuşulması, bu şekilde ortaya atılması, olmasından beterdir.

Bütün dünya, gençlerinin problemlili az olsun diye çaba sarf ederken, biz problemsiz geniş bir kesimi, geniş bir kesiti, problemlili hale getirmek için, âdetta yarış içindeyiz. Yanlış olan bu. Problem ortadirek tamam da, o ortadireğin de bir dayanma gücü var. Şimdi, o geleneksel kesimi bunun kadar problemlili hale getiren bir başka konu düşünemezsiniz size söyleyeyim. Niye; çünkü büyük ölçüde, geleneksel, o ortadireğin gençlerinin ağırlıklı olduğu kurumlardır bu kurumlar. Şimdi siz, o çocuğa hücum ettiğiniz zaman, annesine babasına da hücum ediyorsunuz. Yarım milyon çocuk, yarım milyon anne, yarım milyon baba,

etti mi 1,5 milyon; 3 kardeş, Urfa'da olurda 13 kardeş ekleyin buna, hepsini eklerseniz, benin kabatasla k hesabıma göre, Türkiye'nin 10 ilâ 15 milyon ortadirek insanını doğrudan ilgilendiren bir konudur bu. O zaman onun annesi de problem olur; çünkü, çocuğunun kaymakam olmasını istiyor, çocuğunun doktor olmasını istiyor, çocuğunun vali olmasını istiyor. İmam - hatip okuluna gönderen her aile çocuğunun imam olmasını istemiyor ki, başka meslek sahibi olmalarını da. Şimdi siz, bırakın 3 + 5'i, o ayrı bir konu, asıl tehlikeli olan bana sorarsanız, öyle bir düzeltme yapalım ki, bu çocuklar üniversite okumasınlar!.. Niye okumasınlar; efendim, bunlar kaymakam oluyorlar... İşte problem bu, işte sıkıntı bu.

Siz, bir kesim insanı, sizler vali olabilirsiniz, kaymakam olabilirsiniz; ama, sizler dediğiniz gün bölücülük olur zaten. Bu, genç dimağlar üzerinde son derece tehlikeli bir yıpranma husule getiriyor, genç insanlar üzerinde bunun etkisi son derece tehlikelidir, son derece zararlıdır. İşte, ülke gencini milletine ve devletine yabancılaştıran en önemli sebeplerden biri budur. Eğer o genç, ben sadece öğretmen olurum, imam olurum, şu olurum, bu olurum; ama, bunlar ne hadime derse, o gencin o ülkeyi sahiplenmesi de o kadar olur.

Tekrar ediyorum, bunu bir imam - hatip okulu meselesi olarak değil, bir gençlik meselesi olarak söylüyorum. Bunun aynısını bir başka mesleğe yaparsanız, orası da öyle olur. Deseniz ki meselâ, Boğaziçi Üniversitesi'nden mezun olanlar, biraz Amerikan etkisiyle yetişiyor, bunları vali yapmayalım... Aynı durum orada da söz konusu olur.

Onun için, Türkiye'nin yetişkinleri, vatan ve millet sevgisi konusunda, biraz geniş görüşlü olmak zorundadırlar. Bu ülkenin güvenliği de, bu milletin sevgisi de, hiç kimsenin tekelinde değildir, olmamak lâzım gelir. Bu kadar hainimiz varsa, iş işten geçmiştir zaten. O zaman herkes kendisine gidecek bir yer arar. Bir ülkede, hainlerin sayısı, potansiyel hainlerin sayısı, olabilir hainlerin sayısı herhalde milyonlarla ifade edilmemeli.

Çok dikkat etmemiz gereken bir konu. Toplum mühendisliği son derece zor bir iştir ve Türkiye, ne yazık ki, bunda başarılı olamamıştır. Bizim sıkıntımız biraz da buradan kaynaklanıyor. Bir şeyler yapalım diyoruz; ama, tarihî kökleri dikkate almıyoruz. Bir yenilik yapalım diyoruz; ama, asırlık mirası dikkate almıyoruz. Yapıyoruz; ama, bir süre sonra problem çıkıyor. Sonra, 90 sene, 80 sene, 70 sene -sınırlı anlaşılmasın diye öyle yuvarlayarak konuşuyorum- bir hayat yaşıyoruz, birileri çıkıyor, bu sefer bu hayatı dikkate almıyor, sanki Türkiye son 70 seneyi hiç yaşamamış gibi, hiç öyle bir şey olmamış, hiç deneyimi olmamış gibi, birileri de bu sefer onları yok sayarak bir şeyler söylüyor, konuşuyor, yapmaya çalışıyor.

Bu, tabii, büyük milletlere yakışan bir şey değil. Büyük milletler, şimdilerini kurarken köklerinin üstüne kurarlar ve geleceğe ait umutlarını da bugüne bağlayarak formüle ederler, planlarlar, proje haline getirirler.

Onun için, bu konuda, doğrusunu isterseniz, tarihi yok sayma bakımından, ben, fikirleri, ideolojileri birbirinden ayırmıyorum, hepsi aynı sonucu doğurur. Bu, bir insanın kendisini dikkate almayarak, bizzat kendi öz varlığına yön vermesi gibidir.

Demim söylediğim konuları toparlamaya çalışayım. Bu yabancılaşma dediğimiz şey, en çok önem verdiğim konu. Bu çok geniş bir kesimi ilgilendiriyor ve belli olmadığı için de her zaman, teşhis etmek kolay olmuyor bu yabancılaşma dediğimiz hadiseyi.

Gençlik söz konusu olduğunda, henüz, Türkiye'de, yabancılaşmanın büyük boyutta olmadığına inanıyorum ben. Ama bu arada, bir parantez açıp şunu söylememe izin veriniz: Belli ölçüde bir yabancılaşmayı da normal sayıyorum. Dozu iyi ayarlanmış bir yabancılaşmayı, üstesinden gelinebilecek bir yabancılaşmayı normal sayıyorum. Her insan için bunu normal sayıyorum.

Dönüp bakıyorum meselâ, 20 sene öncesine bakıyorum, bazı şeyler bana yabancı geliyor, yâni onları pek hatırlamak istemiyorum. Birinin, durup dururken yiğitlik olsun diye canını yakmışım meselâ, aklıma geldikçe üzülüyorum, keşke yapmasaydım diyorum. O halim bana artık yabancı geliyor, ben o halimin yabancıyım. Onun için de, yaban olunca bana, onu bir daha yapmak istemiyorum, bir daha ortaya koymak istemiyorum. Yani, çok hafif dozda bir yabancılaşma tekâmülün eseridir, terakkinin eseridir. Yoksa, insan dönüp, ben her günümle, her saatimle iftihar ederim deyince, bilin ki orada çok az gelişme vardır. İnsanın dönüp de, pişman olduğu, olmasaydı iyi olurdu dediği birçok anıları vardır. O bakımdan, kültürlerin de belli ölçüde yabancılaşması normaldir, nesillerin de yabancılaşması normaldir. Bir çocuğun, annesine babasına kısmen kendisini yabancı hissetmesi -ama, tekrar ediyorum, toplumsal hayatı rahatsız etmeyecek bir boyutta ise- normaldir. Ama, babasının dediğinden dışarıya çıkmaz, annesi neyi hayırlı görürse onu hayırlı görür, neyi değerli buluyorsa onu değerli bulur dediğimiz zaman, o toplumda terakki yoktur. Belli ölçüde değişmek durumunda olan insan hayatının vazgeçilmez bir sonucudur, belli dönemlere, belli ölçüde baktığında, kendini ona çok da dost hissetmemesi. Bu normaldir. Dediğim gibi, fert hayatı için de, toplum hayatı içinde, millet hayatı için de bu normaldir.

Ama bu, meselâ millet hayatı için ne zaman anormal olur; kalkar dersenez ki, Türkiye'nin son 60 senesi, 70 senesi benim tarihim değil... İşte, bu düşünce kadar sakat hiçbir düşünce olamaz. Tarihimiz, kötü de olsa, iyi de olsa bizim tarihimizdir. Tarihten kaçamazsınız; tıpkı kendinizden kaçamadığınız gibi. 7 yaşım benim yaşım değildir... Hayır, o da sizin yaşınızdır.

Dolayısıyla, geriye dönüp bakıp, yine, 300 sene, 500 sene benim çağım değildir veya Osmanlı benim çağım değildir -biraz daha açık söyleyeyim- Osmanlı benim tarihim değildir diyemezsiniz. O tarih gizlenir, öyle bir çıkar ki, çıktığı zaman o da doğru çıkmaz zaten. Çünkü, tepki ile çıkan şeyde sıkıntı doğar.

O yönüyle, o yabancılaşmayı kültürler tarihler içlerinde saklamak ve tavırlarını onun ile birlikte, ona göre düzenlemek ve öylece büyüme çizgisini sürdürmek zorundadırlar.

Yabancılaşmada, psikolojik açıdan bakıldığında şu vardır: Evvelâ bir huzursuzluk hissederek insan, yabancı olduğunda bir huzursuzluk hissederek. Ona ne kadar yakınsanız, o kadar huzursuzluk hissedersiniz. Tanımadığımız bir insanla, bir otel odasını paylaşmak durumunda kaldığımız zaman hissedersiniz; otobüste o yabancılaşma önemli değildir; ama, o odada önemli. Komşu birdenbire gelince önemli, onun aşına hale gelmesi zamana ihtiyaç gösteriyor.

Ama, ayrıca, yabancılaşmada bir anlam ve gaye verme durumu, arzusu, anlam ve gaye vermede birtakım sarsıntıların olması söz konusudur. Yabancılaşmış bir insan, biraz kendi hayatına, biraz da neye yabancılaşıyorsa, ona bir anlam vermekte, onda bir gaye bulmakta sıkıntı çeker. Yâni, bir anlam kaybına uğramadır, bir anlam verme sıkıntısına düşmedir yabancılaşma.

Eğer bir genç, kendi kültürüne anlam veremiyorsa, kültürel değerleri ile kendisini belli ölçüde özdeşleştiremiyorsa ve ona göre hayatına bir düzen veremiyorsa, o gencin, o kültüre yabancılaşması söz konusudur ve böyle bir yabancılaşma ister istemez o kültürün hedeflediği noktadan da bir uzaklaşmayı ortaya çıkarır; yâni, anlam verememe sıkıntısı, bir gaye eksikliğini, bir amaç noksanlığını da ortaya çıkarır, hattâ, bazen, o kültürün talep ettiği amaca ters düşen birtakım amaçları dikkate alma veya onları gerçekleştirme gibi bir durumu ortaya çıkarabilir.

Burada, kültürden kültüre büyük bir değişiklik vardır, meselâ, bir Şinto kültürüyle bir İslâm kültürü arasında çok önemli farkların olabileceğine inanıyorum. Şintoizm büyük kayıplara sebep vermeden, önemli değişiklikleri ortaya çıkarabilecek bir kültürdür deniyor, üstün körü bilmem, okumamla da öğrendiğim bu. Bir insan hem Şinto geleneğine bağlı olabilir hem Hıristiyan olabilir; ama, bir insan, hem elhamdülillah iyi bir Müslümanım hem elhamdülillah iyi bir Hıristiyanım demez, diyemez, o mümkün değil, ya o, ya o. Oysa, bazı kültürler, fazla talepleri olan kültürler olmayabilirler; ama, İslâm kültürü gibi bir kültür, aynı ölçüde Yahudî kültürü, zannediyorum, bu iki kültür, herhalde, çok talepkâr kültürlerdir bunlar, daha doğrusu, bu dinler çok talepkâr dinlerdir. Bu dinlerle ilgili ortaya çıkacak herhangi bir yabancılaşma, hayatın öteki alanlarında kendisini göstermeden edemez, geçemez. Başka bir ifadeyle, din, bizim kültürümüz söz konusu olduğunda, İslâm dini çetin ceviz mesabesinde, kültürün çetin cevizidir. Şuradaki bir değişiklik önemli olmayabilir, buradaki bir değişiklik önemli olmayabilir, bilmem, yedi püsküllü şalımız varken, beşe düşer, ortadan kalkar, bunlar, önemli değil; ama, dine karşı yabancılaşma, kültürün çetin cevizlerine karşı yabancılaşma olduğu için, ciddi birtakım bunalımları ortaya çıkarabilir, ortaya çıkarmaktadır da. Niye; çünkü, sizin geçmişiniz de önemli ölçüde o inançla belirlenmiştir. Meselâ, İslâm için şehit olma birden bire

anlamsızlaşınca bugün gözünüzde, her aileden yedi kişinin ölümü; çünkü, ya Çanakkale'de şehittir ya Yemen'de şehittir, birdenbire tarih anlamsızlaşır, birdenbire, o insanlar, affedersiniz, hoş bir tabir değil de, pisi pisine ölmüşler gibi anlaşılır. Bunu, 1970'lere giderseniz, zaten, o günün matbuatının bir kısmında okursunuz. Bırakınız onu, Kurtuluş Savaşı için bile "niçin öldüklerini bilmeyen zavallılar" diye yazılar yazarlardı. Niye; çünkü, Çanakkale'de ölenler bir sınıf bilincine sahip olmadıkları için -marksist anlamda sınıfı kastte diyorum- niçin öldüklerini de zaten bilmiyorlardı; çünkü, gerçek ölme, ancak, bir sınıf bilincinin ortaya çıkardığı duruma göre fedakârlıkta bulunmadır. Marksist açıdan bakarsanız, sınıf bilincidir. İlahî kelimetullahtır, öteki dünyada cennettir, gibi şeyler değil. Sınıf bilincidir.

Böyle bir küllî yabancılaşma ortaya çıkabilir ve maalesef, bu, bazı akımlar, Türkiye'de, belli ölçüde, en azından ülkenin belli gençlik kesimlerinde, bu türden yabancılaşmanın ortaya çıkmasını maalesef, kaçınılmaz hale getirmişlerdir; ama, tekrar ediyorum, yine, bu ülkenin 65 milyon insanının, çok büyük bir kesimi genç olduğuna göre, hâlâ, bunu, çok korkutucu bir boyutta görmek doğru olmaz.

Yâni, demin bu dediğim, dinden dolayı yabancılaşmadır. Bir insanın hem inanması ve o inanmayla Süleymaniye'ye bakması ayrıdır; ama, inanç boyutunu yitirdikten sonra Süleymaniye'ye bakması ayrıdır. Yine de, Süleymaniye'ye bakmak, ikincide de bir değerdir onu söyleyeyim, kendi kültürel değeridir; ama, her halükârda, öbürünün hali başkadır. Yâni, tarihiniz öyle gelişmiş, tarihi, bu yönüyle çok az değiştirebilirsiniz. Meselâ, bizim ahlâkî değerlerimizin tamamına yakını dinî değerlerdir aynı zamanda. Dinî değerdeki bir erezyonun, bir kaybın, ahlâkî değerlere yansımaması mümkün değildir. Mesela, diyelim ki, zina haramdır, haram dinî bir terimdir, ahlâkî bir terim değildir. Ahlâkî terim kötüdür, din, ona, haram olmayı getiriyor, hem kötüdür, hem haramdır. Yâni, ahlâk, zinanın haram olduğunu söylerken ne söylüyorsa, din onu kabul ediyor; ama, ilâve olarak diyor ki, buna, Allah razı değil. Dolayısıyla, zina eden bir insan, hem ahlâken kötü bir iş işliyor hem de Allah'ın gözünden düşüyor. O yönüyle, çok farklı bir boyut getiriyor. Şimdi, dine karşı bir yabancılaşma, belli ölçüde, meselâ, böyle bir noktada, ahlâkla ilgili de çok ciddi bir yabancılaşmayı ortaya çıkarmadan geçip gidemez; ama, bir başka kültürde, din ve ahlâk arasında böyle bir sıkı doku bağlantısı yoksa, bu ölçüde tahripkâr olmayabilir ve yine, zamanın seyrini çok iyi düşünmek lâzım. Meselâ, klasik Hıristiyanlığa gittiğimiz zaman, talepler İslâmiyetten çok farklı değildir. Aslında, bu, teistik dinler dediğimiz Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık, temel değerleri ortak olan dinlerdir; ama, dikkat ederseniz, bazı şeyler Hıristiyanlıkta bizde olduğu anlamda çok fazla yabancılaştırma ortaya çıkarmadan akıp geliyor; niye, çünkü, orada tekrar ediyorum; bazen yanlış anlaşılır diye korkuyorum; ama, söylemeden de edemiyorum. Tarihli olmak güzel bir şeydir. İsterseniz, kötü bir şey olsun. O kötü

şeyin de bir tarihi varsa, yine o da tarihsiz olana göre -daha iyi demiyeyim, ahlâkî anlamda anlaşılır- daha az problem çıkarıcıdır. Yâni, bir ülkeyi düşündünüz ki, affederseniz, homoseksüelliğin orada üçyüz senelik bir tarihi var; yâni, toplum ona alışmış. Onun için, İngiltere'de sıradan bir şehre giderseniz, meselâ, Glasgow"a giderseniz, belki de karşınıza gelecek ilk kulüp, homoseksüellerin kulübüdür. Londra'da Aerskont Semtine giderseniz, bir ara günlük olarak üç gazete çıkarıyorlardı. O semt neredeyse onların semti; birahaneleriyle, her şeyiyle tam onlara ait bir semt; ama, Londra için orası ciddi bir problem değil; çünkü, o semtin bilmem kaç sene geriye giden tarihi var. Şimdi siz düşünebiliyor musunuz; birden bire Çorum'a beş homoseksüel kulüp açıldı, Çorum kalır mı orada?!. Olmaz yâni, ahlâksızlığın da bir tarihi olmak zorundadır; millet ona da alışsın; yâni, alışmak marifet değil, inşallah alışmaz, bizim öyle şeyimiz olmaz, olmaması gerekir. Anlatmak istediğim şey o değil; ama, birden bire bu toplum niye değişmiyor? İşte o birden bire değişme, birden bire gözünüzü açıp bakarsanız neredeyse, her şey değişmiş, o toplum başına balyoz vurulmuş bir toplum olur. Birden bire her şeyiniz veya ona yakın şeyiniz yüzde 50-60 değişiyor. Bu şekildeki değişmeler istikrar içerisinde değişme sayılmaz; yâni, açıkçası, ben evrimi savunuyorum. Bir değişmenin üstüne öteki değişme bina kılınacak; onun üstüne öteki, onun üstüne öteki, onun üstüne öteki, onun üstüne öteki... Biri diğerini yaparak, onararak, telafi ederek devam edip gidecek. Birden bire köklü bir değişme geldiği zaman, ben şahsen köklü değişmeden tarih açısından baktığımda, başarılı olmuş hiçbir köklü değişme görmüyorum. Buna Marksizm dahildir. Çok radikal bir değişmedir Marksizm; ama, sonunda bıraktığı yıkıntıyı görüyoruz ve ben o Marksizmin yanlış tatbik edilme, o ayrı bir konu, ilerideki nesiller tatbik edilirse doğrusunu da görsünler; ama, bizim gördüğümüz çok köklü; çünkü, Hıristiyan bir ortamda ortaya çıktı. Rusya oldukça dindardı. Birden bire asırlar dinî değerlere bağlı olarak geliyor ve birden bire bir sabah, din, neredeyse afyon oluyor. Toplum onu kaldıramadı. Şimdi, çok tuhaf Hıristiyanlık gelişmeleri var, Moskova dahil, bütün eski Marksist blokta. Halbuki İngiltere meselâ, çok daha rahat, orada yavaş yavaş, dinsizlikde yavaş yavaş geliyor, ortaya yeni çıkan dinî akımlar yavaş yavaş geliyor, böyle köklü şeyler olmayınca, o zaman sıkıntı daha az oluyor.

Yine bir örnek daha vereyim; Türkiye'nin şu andaki sıkıntısı: Bana sorarsanız, yine bu da çok ani değişmeden ortaya çıkıyor. Yâni, meselâ, bazen ben bilmiyorum gönül kırıyor muyum, incitiyor muyum, örnek vermeden de olmuyor; yâni, örnek vermeden anlaşılıyor. Meselâ, diyelim biz burada kaç kişiyiz; 200-300 kişiyiz. Meselâ, bu sene dört başı örtülü hanım olsa, seneye sekiz olsa, öbür sene onaltı olsa; bu seyir içerisinde problem olmadan devam edebilir; ama, birden bire yüzde 90'ı kapalı olunca, Allah Allah acaba ne oldu bu topluma diye bir sıkıntı ortaya çıkıyor. Tekrar ediyorum, tasvir ediyorum, iyi kötü demiyorum, değerlendirmiyorum; ama, birden bire meselâ kırk-elli senedir bir hayatınız olmuş. O hayatla çok farklı olan bir hayatın anında ortaya çıkması, köklü bir de-

ğişmedir. İşte o köklü değişmeyi sosyal yapı içerisinde yerleştirmek, onu toplumun öteki katmanlarıyla bağlayarak götürmek her zaman kolay olmayabiliyor. Benim kanaatimce, Türkiye, dürüst olalım, bunun sıkıntısını da çekiyor.

Meselâ, yine bir örnek, ne yaparlarsa ona saygı duyuyorum, yanlış anlaşılmasın; ama, diyelim ki, genç kızlarımızın bir kısmı böyle örtünseydi -bana sorsanız İslâmî açıdan hepsi aynı- bir kısmı böyle örtünseydi, yâni, ben onların örtüsüne müdahale etmiyorum, canları nasıl istiyorsa öyle örtünsünler, ben liberalim, benim o konuda bir problemim yok; ama, farklı olsaydı, yâni on çeşit olsaydı, ben size söyleyeyim; bugün o konuda doğan on problemin beşi olmazdı. Yâni, bir yerde yirmi hanım yürüyorsa, birinin başı bu kadar, öbürü başka, öbürü başka... O zaman, yahu bunlar üniforma giyiyorlar, nedir bu, bunlar bir yere bağlılar, birileri emir veriyor bilmem ne... Bunlar olmazdı. Bunlar olmasaydı bizim problemimiz az olurdu. Bakınız örtünme, örtünmeme ayrı şey; ama, bir şeyin problem olarak gelmesinin aniliğini söylüyorum; yâni, şu andaki hal, bu ülkenin son 70 senesinde yok, bunu kabul etmemiz lâzım, geleneksel olan hali hariç. Birdenbire metropollerde ortaya çıkınca, bilmem, İstanbul'un ortasında ortaya çıkınca, bu insanlara da ne oluyor diye sormak, sosyoloji ve psikoloji bilmeyi gerektirir.

Onun için, eğer, ülkenin problemlerini çözeceksek yumuşak olmamız lâzım ve o yumuşaklık içinde, ben, sana o başındakini gösteririm demek çözüm değil evvelâ; ama, oturup konuşarak, ben bunu yeni söylemiyorum, beş sene evvel dedim, kendi öğrencilerime dedim, biraz değişik örtünün, değişik giyinin, hepsi kapalı, tamam, olsun, ben sizin başınızın örtüsünün kefiliyim de dedim, onu da söyledim; ama, tek tipin kefilisi değilim. O modaysa, buyurun yapın, şahsi zevkinizse, benden, şahsi zevkinizin müdafaasını istemeyin, benden prensibi isteyin. Prensip nedir, bellidir; o prensip kaç türlü yerine getirilebilir, on, onbeş, yirmi türlü yerine getirilebilir. O halde, niye bencillik ediyoruz diye soruyorum zaman zaman. Eğer, on onbeş türlü problem çıkarmıyorsa, gelin onu deneyelim. "Ben mecbur muyum..." O zaman o ayrı. "Benim canım böyle istiyor, böyle yapacağız." Hakkındır; ama, seninle beraber yürümeyi benden talep etme; çünkü, ben, sana söyledim, ben, prensip için seninle yürüyeyim; ama, . senin modan için, zevkin için, başka şey için benden bunu talep etmeye hakkın yok. Ülke de bu sıkıntıları çözer, bunu fazla uzun ömürlü olan sıkıntılar arasında görmüyorum ben. Asıl önemli olan, o kültürel sıkıntılarımızdır.

Demek ki, tekrar edecek olursam, bizim dine yabancılaşmamız, aynı zamanda, kültürün öteki alanlarına da yabancılaşmayı doğurur. Meselâ, bir teoloji olarak, bir ilâhiyat olarak dine yabancılaşanlar, daha yeni yeni hüsnü hattâ, güzel yazıya sanat gözüyle bakmaya çalıştılar, oysa, dünyanın, en rafine, en süzme sanat kollarından biridir. Biz, onları nerede gördüysek, orada neredeyse kazıdık yâni; binaların üzerinde, portrelerin üzerinde, şimdi, hepsi bizim için ayrı bir iç yarası; yâni, büyük kültür hazineleri. Ben, hep söylüyorum, Batılı çok bü-

yük bir sanat felsefecisi, birgün, bana dedi ki "iyi ki, Müslümanlar, Peygamberinizin resimle ilgili görüşünü yanlış anlamışlar." Oda biliyor, yanlış anlama, resim haramdır falan deniyor ya, öyle bir şey yok, resim haram değil; ama, Müslümanların da önemli bir kesimi öyle anlamışlar, o da doğru, iyi ki, öyle anlamışlar diyor, tabii, kendi açısından söylüyor, benim fikrim odur demiyorum. Niye dedim "ne olurdu siz de resim yapsaydınız, müzeler ağzına kadar tabloyla dolu, üçyüz, beşyüz tane de sizin adamlarınızın yaptığı tablolar olurdu; ama, insanlık, bugün, hüsnü hattan mahrum kalırdı, insanlık, bugün, süslemeden mahrum kalırdı, insanlık, bugün, o müthiş stilize gücünden, idealize etme, bitkiyi, hayvanı, her türlü motifi, Pikasso'ya, bilmem neye temel olma. İnsanlık, o süzme sanattan mahrum kalırdı, iyi ki, yanlış anlamışlar, o sanat zevkini mecburen başka bir yöne yönlendirmişler ve orada insanlık için çok güzel şeyler başarmışlar, yâni, bunu söylerken, umarım gerici olmuyorum ben veya gerici olmayayım diye bir yabancıya atfetmiyorum. Bu, kaynaklara geçmiş, belki, en az on onbeş ciddi yazıda yer almış bir şeydir bu, demek ki, mesele şu: Bir şeye yabancılaşmak "canım, inanmıyorsa inanmasın, yabancılaşırsa yabancılaşsın" demekle iş bitmiyor. Biz, dine yabancılaşmakla, sanat değerlerimizin de önemli bir kısmını, maalesef, en asgarîsinden ihmâl ettik; ama, en kötüsünden yok ettik ve doğrusunu isterseniz, halen de yok etmeye devam ediyoruz. Sokaklarımız, halen, mahvolmaya bırakılmış tarihî eserlerle dolu. Ahlat'a gittiğinizde yürekler acısındır orada, o güzelim, dünyanın en güzel taş abidesi, mezar taşı abidesi... İnsan, kaç sene ömrü kaldı, birisi dedi ki: "Hocam, bir şey olmaz, bir şey olmaz." Yâni, zatiye gelir 30 yaşında hiçbir şey olmaz, zatiye gelir 70 yaşında alıp götürür; artık, bunlar 70 yaşında, koruyamazsak biz bunları, yaşadıkları kadar yaşarlar diyemeyiz; çünkü, ciddi bir tahrip içinde. Yâni, pek çok şey bu arada yabancılaşır, pek çok şeye ciddi bir sıkıntı gelir diye düşünüyorum.

Ahlâkî değerlerde yabancılaşma olur, sanat değerlerinde yabancılaşma olur ve tarihe karşı büyük bir yabancılaşma olur; gün gelir, belki de, Fatih'i sevmek için, içki içti mi, içmedi mi, onu bile tartışma durumuna geliriz; çünkü, içki içerse çağdaş olur; ancak, çağdaşlar sevilir, çağdaş adam içki içendir, Fatih, içki içerdi, o halde çağdaştır, o halde sevilir; dünyanın en sakat mantığı; ama, bu gariplikler de çıkmıyor değil. Fatih içse de, içmese de bizim Fatih'imiz, bizim büyüğümüz ve dünyanın en büyük işini yapmıştır; Fatih'in içki içmesine bağlı bir dünya kurmaya çalışmak... Sadece tarihse, hiç umurumda değil, içen bir sürü Osmanlı padişahı vardı. Mesele o değil, mesele, Fatih Sultan Mehmet'in içip içmemesi değil, bir yerleri tahrip etme, benim buna canım sıkılıyor, bir yerlere dokunma, bir değeri, bulunduğu yerden aşağıya indirme çabasıdır bu, bu, bir tür, tarihten, dolayısıyla, dinden ve İslâm'dan intikam almadır. Zihnî değildir sadece, bu, haleti ruhiye sapıklığıdır diye düşünüyorum.

Yâni, bu sağlıklı bir haleti ruhiye değil. Çok az bir kesim, fazla da umursamayalım; ama, duysalar Fatih Sultan Mehmet Hıristiyan olmuş, katiyyen tabii,

hiç... İki şeyi yanyana getirmek istemiyorum; ama, bayram edecekler var; çünkü, yavaş yavaş onu da... "Efendim, gizli Hıristiyanmış da, bilmem ne..." Diyelim ki, oldu, bu ortaya çıktı, tarih yazdı ve ortaya çıktı, neyi değiştirir; Fatih, yine, bize, İstanbul'u bırakan değil mi, Fatih, yine, bize, bütün o değerleri bırakan değil mi? Yâni, keşke, Fatih'in kaçta kaç kadar Müslümanlık bilincini taşıyan insanlar olsak, dert o değil. Değil de, yalnız, bu tip açıkça söyleyeyim, tarihle, bilgiyle ilgili değil aslında bu, zihniyet sapıklığının temelinde, arkasında, İslâmiyete karşı bir çeşit intikam duygusuyla bakmak vardır; çünkü, yıkılmak istenen her değerın karşısına, bizim tarihimizde, şöyle veya böyle dini hayat çıkmıştır. Meselâ, o dinî duygu ve onunla beslenen değerler olmasaydı, komünizm tam giderken bizi de alıp götürecekti. Ankara sokakları dışarı çıkılmaz haldeydi, hatırlıyoruz hepimiz. Peki, bakmayın şu siyasî parti, bu siyasî, hiçbirine bakmayın; ama, onun karşısındaki en büyük engel, İslâm ve onun beslediği millî değerler olmuştur, bizim millî değerlerimiz zaten dinî değerlerimizdir, ikisi ayrı bir şey değil ki, millî ve dinî değerler teyiten söylenir. Yoksa, Türk'ün hiçbir millî değeri yoktur ki, din ile organik bağı olmasın veya dinî bir hüviyet, karakter kazanmasın; o önledi. Açıkça söyleyeyim, birileri bunun intikamını almaya çalışıyor. Haberleri verirken, kara haberleri verirken, o gülmeler, o jestler, o mimikler, yâni, oldukça hoşgörülü diyebilirim kendime; ama, bazen ben bile kapatıyorum; çünkü, canım sıkılıyor. Bir zamanlardan, bir dönemlerden intikam alma gibi bir haleti ruhiye sergileniyor. Arkasında, niye, o olmasaydı, nasıl olsa bütün dünya vazgeçti. "Neresi vazgeçti, işte Fransa, işte İngiltere..." Onun, Rusya'da olup bitenlerle hiç ilgisi yok. Bir insanın ille de Tony Blair'i mi görmesi lâzımdı merak ediyorum. İnşallah, o da bize iyi örnek olur. Çünkü, kendi tarihi, dinî geleneklerine bağlı bir aydındır.

Demek ki, bir insanın şu veya bu aydın olabilmesi için, kendi dinî ve ahlâkî değerlerini, kendi tarihî değerlerini inkar etmesinin gerekmediğini, öğrenme imkânlarını kaçırmıyoruz ve iyi de oluyor, memnun oluyorum.

Niçin yabancılaşıyor, asıl, dinden dolayı olanı anlattım da, dine yabancılaşmanın, gencin kendisini doğrudan doğruya dine yabancılaşmasının sebeplerini, bunu, maddeler halinde mümkün olduğunca kısaca anlatmaya çalışayım.

1. Bizim gençlerimiz, dinî ve ahlâkî değerlerinin hülâsasını alırlar ailelerinden, çok genel bir hülâsadır o. Yâni, oğlum, büyüklere karşı terbiyeli ol, kıyım dikkatli ol, iffettir, namustur, ailelerimiz, o büyük ortadirek, elhamdülillah, hâlâ bunu verebiliyor, hâlâ gözünü kırpmadan şehit verebiliyorsak, bu değerlerle çok yakın ilgisi var. Bu vatandır, bu millettir, bu tarihtir, bu kültürdür, bu inançtır. O değerler, bizi, gözümüzü kırpmadan tehlikeleri göze almamıza sebep olabiliyor ve o değerler, bizi, oraya götürebiliyor. Aileden gelen eğitim son derece önemli; ama, aileden gelen eğitimin gücünün sınırlı olduğunu da bilmemiz lâzım. Nedir bu sınır, nereden geliyor? Evvelâ, taklidi olarak geliyor. Yâni, bizim ailelerimizin büyük bir kısmında yaşanan dinî hayat, taklide dayalı "anamız-

dan, babamızdan böyle gördük" e dayalı bir dinî hayattır, taklide dayalı bir dinî hayatın gücünün sınırlı olduğunu kabul etmemiz lâzım. O çocuk biraz açılınca, biraz daha okumaya başlayınca, başka çevrelere gidince, bu sefer, aileden getirdikleriyle, o yeni gördükleri arasında, maalesef, bir çatışmaya düşüyor. O halde, evvelâ, ailelere yönelik çok ciddi dinî ve ahlâkî eğitime, değer eğitimine yönelik faaliyette bulunmamız lâzım, yaygın faaliyette bulunmamız lâzım, orayı beslememiz lâzım ki, o kaynak, çocuklarımızı ve gençlerimizi besleyebilsin. Şu anda, modern hayatın taleplerine cevap verebilecek bir boyutta değil; altyapı sağlam; ama, zenginliği yeterli olmadığı için, ailesinden kopan pek çok genç, dinle ilgili bildiği yegane şeyi ailesinden gördüğü için, bu sefer yeni gördükleriyle onları karşı karşıya getiriyor ve dine karşı bir soğukluk hissediyor. Niye; ailesinin verdiğinden başka bir şey bilmiyor. Hattâ, bu iki türlü oluyor Türk toplumunda, biri daha çok, biri daha az. Biri, çocuk, ailesinin şahsında, bir bakıma o hayatın şahsında dine karşı yabancılaşıyor, okuma fırsatı yoksa, iyi bir arkadaş grubunun içine düşmemişse, ananın babanın inandığından başka türlü anlatılacak şeyler de var gibi bir şeyle karşı karşıya değilse, yabancılaşma imkânı, orada, onun için mevcut demektir. Bu, çok olağandır; ama, bir de az olan var, o da, bazen, benim gördüklerim arasından çok çıkıyor, benim öğrencilerim arasında, o da, birden bire, anasını, babasını Müslüman saymıyor.

Burada, Ankara İlâhiyatta hocayken, birgün bir öğrenci geldi, bir takım dertlerini anlatırken bir şey söyledi "babama da bir tokat attım" dedi; Konya'da köyüne gitmiş. Niye dedim? "Hocam, sorma, dünya sevgisi öyle kalbini kapatmış ki, Allah sevgisine yer yok, dünya sevgisini putlaştırmış." Yahu, ne yapmış baban dedim. "Daha gider gitmez, ben, selamünaleyküm diyorum, o doğru dürüst selamımı almadan sırtıp duruyor, neymiş, bir traktör almış, traktör dediğin dünya malı, dünya malı için bir mümin sevinir mi?" Düşün, babası, zavallı, traktörümüz olsun, çocuğum iyi okusun diye ne büyük hasret içinde, babasına tokat atmış -biraz da sıkıntısı vardı psikolojik olarak herhalde- çünkü, gülümsemesi, dünya muhabbetini putlaştırma anlamına geliyormuş. Bugün, Türkiye'de, anasını babasını böyle Müslüman saymayan epeyce akli evvel var gençler arasında. Eve dönüyor, anasına "sen Müslüman değilsin..." Yahu, ananın başında da bir örtü var. Hayır, o pek de makbul olan değil veya ne bileyim, hepimizin ihmâlleri var, böyle bir bakıma, bazı yeni gördüğü dinî bilgiler veya tutumlar, davranışlar, o dediğim ortadireğe, geleneksel kesime yönelik bir olumsuz durumun ortaya çıkmasına sebep oluyor. Bu, ailelerde yabancılaşma ortaya çıkarmıyor, anada, babada; ama, onlarda da bir endişe ortaya çıkarıyor. Biz, her sene, ilk iki üç ayda epeyce bu problemlerle meşgul oluruz. Bir bakarsınız, üç ay sonra kızımız böyle gitmişse, bir bitir hele, iki üç sene oku, hayır, iki üç ayda bitiriyor maşallah, eve gidiyor, bu sefer, annesine hücum. Bu sefer annesi geliyor, o da örtülü, hocam, üç ayda bizim kıza ne yaptınız diyor. Yahu, daha yeni kayıt oldu, mektebe gidip geliyor... "Ama, bizi Müslüman saymıyor, benim örtümü örtü saymıyor." Bu da bir çeşit yabancılaşma, onu da düşünmemiz ve onu da hakika-

ten, konu edinip, dert edinip, çalışmamız lâzım. Niye; çünkü, bu çocuklar, genellikle, Allah hepsinden razı olsun, bugün, gönüllü kuruluşlar olmasa, bu üniversite gençliğinin yükünü çekemeyiz biz, büyük ölçüde, yüzde 50 onlar çekiyor; ama, keşke, bu yükü, devlet olarak bütünüyle biz çekebilseydik. Keşke, bütün çocuklarımız, işte, bizim bildiğimiz, şuradaki yurtlarda kalsalardı, keşke o kız öğrencilerimiz şuradaki yurtlarda kalsaydı, gücümüz yetmiyor, gücümüz yetmeyince, o zaman, çocuklar, ister istemez dağılırlar. Orada, bazen üç ayda çocukla aile arasında sıkıntı doğuracak şeyler getirebiliyorlar. Bu, bir hizmetin önüne çıkmak, onu eleştirmek değil. Orada bir problem varsa, cesur olmamız lâzım, dürüst olmak lâzım, onun üzerine parmak basmamız lâzım.

Bugün, Türkiye'de, gençlere eğitim, öğretim veren kurumların veya yardımcı olan kurumların epeyce bir kısmında, ciddi bir sıkıntı vardır. O sıkıntılarla okula gelen çocukları görüyoruz. Niye; çünkü, demin dediğim gibi, pek çok kurslarda, öyle iç açıcı şeyler olmuyor. Daha içinde yaşayan bizzat orada görevli olan arkadaşlarım var, biliyorum; ama, biz, geçen sene bir kursa gittik, çok hoşumuza gitti, gürül gürül Kur'ân okuyor çocuklar. Arkadaşlarımızdan biri, İslâm hukuku profesörü, anlı, şanlı, Türkiye'nin önde gelen üç beş İslâm hukuku profesörlerinden biri, yâni, fetva alacaksınız, ondan alacaksınız. "Kızım sen bir iki âyet okur musun" dedi. "Okumam" dedi. "Niye okumuyorsun" dedi. "Siz, o yeni düşüncelerinizi fakültelerinize saklayın, bir kız, erkeğin yanında Kur'ân okumaz" dedi. Tamam, bu çocuk, öyle diyorsa hemen kızacak halimiz yok, ya öyle mi dersiniz, konuşursunuz, bilmem ne yaparsınız; ama, şunu da görmezlikten gelemeyiz: Ben, yılını hatırlamıyorum; ama, herhalde 6 yaşındaydım Kur'ân-ı Kerîm hatmettiğim zaman. Çok enteresan, benim hatim arkadaşım 4 tane kızdı. Benden de iki üç yaş büyüktüler, camiye gittik, hoca efendi de, medrese döneminden kalma çok anlı şanlı İbrahim Efendiydi, Allah rahmet etsin, yüzlerce insan yetiştirmişti bu memlekete. O orada oturur, bütün ana babalar oradadır, analar oradadır, her birimiz belli miktarda okuruz, Hocaefendi dua eder, sonra Kur'ân-ı Kerîmlerimizi başımızın üstünde tutarız, köyün içerisinde şöyle bir söylenir yapılır, bir yerde de bazlama ile ayran, her neyse, ailenin durumuna göre herkese bir ziyafet çekilir. Hiçbirimizin aklına gelmezdi o zaman bu yapılan şeyin İslâm'ın dışında olduğu, olup olmadığını tartışalım, o ayrı bir konu da; ama, şimdi sıkıntı biraz buralardan kaynaklanıyor; yâni, dinle ilgili Türkiye'de 2 bin kaynak neredeyse bilgi verir. Bunların verdikleri bilgilerin de önemli bir kısmı, doğrusunu isterseniz, sağlam bilgi değil, doğru bilgi olmayabiliyor ve böylece, genç kesim, özellikle dinle doğrudan ve yakından ilgili olan genç kesim belli ölçüde birtakım sıkıntılarla karşı karşıya gelebiliyor. Biz, bunu çok yakından yaşıyoruz. Meselâ, öğrenci ilk geldiği sıralar sadece diploma almaya geldiğine inanıyor, burada dört sene, beş sene şu sıkıntıyı çekip, bir diplomayı alalım; çünkü, diploma almayana iş vermiyorlar; ancak, dördüncü sınıfa geldiği zaman, ha bunda hocalarımız bir şeyler biliyorlar, iyi niyetliler, öğretmek istiyorlar demeye başlıyor; ama, geride kaybettiğimiz bir sene, iki sene oluyor bazen; biri bu.

İki, okullarımızda da problem var, sıkıntı var. Bir defa genelde eğitim programımız sıkıntılı, onu biliyoruz. Bunun için de dinle ilgili kısmın sıkıntılı olması mümkün değil. Ben, özeleştirici olarak da söylüyorum; hâlâ az miktarda okutulan; ama, on sene, onbeş sene tek ders kitabı olarak okutulan, benim de yazdığım din dersi kitabı var, din dersi demeyeyim, tam adını söyleyeyim, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi kitabı var. Kendi kitabım için de söylüyorum. Bir defa on sene sürmemeliydi, beş sene sonra yeniden düşünmeliydim, yeniden yazmalıydım, öyle bir fırsat zaten doğmadı; ama, o ayrı; ama, her halükârda zaten çok zor şartlar altında yazıldı o kitap, bir ayda mı ne yazdırıldı, yazılacak, bitecek, gelecek, olacak, tamam oldu bitti, emir demiri keser... Şunu anlatmaya çalışıyorum; evvelâ din kültüründe öğrettiklerimizin sık sık, esasını aynı kalmak şartıyla psikolojik ve sosyolojik yeniden yenilenmesi lâzım, tazelenmesi lâzım, tekrar düşünülmesi lâzım. Onu yapamadığımız için, bazen kitaplardaki bilgiler sıkıntı doğurabiliyor; ama, bana sorarsanız, asıl sıkıntı, ben de din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmeniyim, ilâhiyat fakültesinde hocayım; ama, zannediyorum, asıl hâlâ büyük sıkıntımız personelden geliyor. Çok iyileri var, ellerinden operim. Elinden geleni yapan var, gözlerinden operim; ama, epeyce bir kısmımız da yeteri kadar sorumlu değiliz. Yâni, din dersinde Fenerbahçeyle, Galatasaray'ı bütün kırkbeş dakika anlatan mı dersiniz, efendime söyleyeyim, çocuk orada bir yaramazlık yapıyor, afedersiniz, orada saçlarından tutar sürüye sürüye götürürüm, kafanı bilmem nerenin deliğine sokarım diyeni mi işitmiyorsunuz, görmüyorsunuz. Ufak tefek araştırmalarımız var, önemli bir kısmı iyi gidiyor; ama, bu arada problemlili olan kısmının da olduğunu biliyorum. Zaten bu iş, değer eğitimi işi evvelâ insanla olur, kitapla değil, evvelâ öğretmenin ahlâkî ve inanç değerlerini taşıyan biri olma mecburiyeti vardır, bunu taşıyamıyorsa aslında başka bir iş yapmamızda fayda vardır. Çocuk evvelâ onunla görür; yâni, müsamahayı öğretmenininde öğrenecek, müsamahayı dinlediği vaizden görecektir, güler yüzlülüğü ondan görecektir, geniş yürekliliği ondan görecektir, yiğitliği ondan öğrenecek, tutarlılığı ondan öğrenecek. Eğer, kişide tezahür etmiyorsa, dinî ve ahlâkî değerlerin söylenmesi, hence olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaktan ziyade, olumsuz sonuçlar ortaya çıkarıyor.

Genelde, bizim eğitim sistemimiz, bilgiyi yaşanan bir bilgi halinde vermiyor. Yâni, biz öğretiriz, çocuk bu bilgiyi cebine koyar, sonunda üniversiteye girerken, kâğıda döker. Üniversitede öğretiriz, yine cebine koyar. Yâni, insanı oluşturan, insanı kılan bir bilgi, zevk dediğimiz o oluşumu sağlayan bilgi, henüz daha eğitim sistemimizin ortasında olmadığından dolayı, bir defa genel bir problemimiz var.

Oysa, geriye dönüp baktığımızda, bizim tasavvuf tarihimiz, bu konuda bize yardımcı olabilir. Tasavvufu şunun için hatırladım: Tasavvufta, velinin öğrettiği her bilgi, kişinin yaşamak zorunda olduğu bilgidir. Bir bilgi olarak sadece kafasında değil, onu o anda hayatına geçirir, o anda hayatında yaşar. Onun için,

oluşturan bilgi, kılan bilgi dediğim bu. Bizim, genelde zaten eğitim sistemimizde, daha doğrusu dünya eğitim sisteminde bu boyut çok zayıftır. Yâni, bilgi edirsiniz güçlü olmak için, sanayi kurmak için, dünyaya hakim olmak için, tabiat üzerinde tasarrufta bulunmak için, toplumsal düzeni sağlamak için, bunların hepsi doğru; ama, bir de bilgi vardır ki, insanı insan kılmak içindir. İnsanı insan kılma felsefesi, en az 300 yıldır Batı'da da zaten çok zayıftır. Kendileri de söylüyorlar. Orada da zayıf; orada da bir sürü şey verilir; ama, o verilen insanı ne hale getirir, insanı ne kılar o pek sorulmaz. Bizde de maalesef o yaygın eksiklik devam edip gidiyor.

Bir de, tabii yaygın eğitimimizin, yâni camide verdiğimiz eğitimin, kitaplar yoluyla verdiğimiz eğitimin de, yine bilgi açısından da -eğer kişilerle muhatap oluyorsak- tutum açısından da, ifade açısından da ciddi sıkıntılar doğurduğu ortadadır. Bugün, hâlâ, gençlerimizin rahatça okuyabileceği çok az kitabın olduğunu ifade edelim. O bizim suçumuz. Yine bir özeleştiri. Meselâ, İslâm dünya görüşünü, ana hatlarıyla, çok rahat biçimde anlatan kitapların sayısı çok azdır. Yok dersem, benim için vardır diyenleri incitmiş olurum. Ama, ben bu soruyla çok karşı karşıya geliyorum ve her defasında hem utanıyorum, hem sıkılıyorum; yâni, o konuda ihmâlimiz vardır. Pek çok kitap, dil bakımından, üslup bakımından zaten gençlere hitap edecek durumda değildir. Kaldı ki, oradaki bilgilerin de çok önemli bir kısmı artık eskimiş bilgilerdir. Gençler, zannediyorum, bugün belki de, her şeyden çok, okuduğu kaynaklardan dolayı dinî bakımdan sıkıntıya düşüyorlar. Yine orada da duruma göre değişiyor, genç kesimine göre değişiyor; kız çocuğuna, erkek çocuğuna göre değişiyor. Meselâ, bütün bu söylediklerimde kız çocuklarının durumu daha kötüdür; erkek çocuklarına nazaran onların durumu daha kötüdür. Niye; çünkü onlarla ilgili verilen bilgiler, zannediyorum, daha bir an önce ele alınması, gözden geçirilmesi, yenilenmesi gereken bilgilerdir. Yoksa, birileri çıkar, "Kadın ve Şeriat" diye kitap yazar. Bunun için de kızmayalım, yazar adam, iyi niyetle yazar, kötü niyetle yazar. Herkes Müslümanlığı müdafaa etmek zorunda değil. Müslümanlığı yıkmak için de yazabilir. Ondan sonra biz kalkarız, kızmaya başlarız, bağırmaya başlarız. Ama sormak lâzım, adam bu bilgileri nereden alıyor?.. En azından büyük bir kısmını, bizim sağlam dediğimiz kaynaklardan alıyor. Açıkça söyleyeyim, bunu itiraf edelim, sağlam dediğimiz kaynaklardan alıyor.

Bu "Kadın ve Şeriat" kitabının kullandığı kaynakların önemli bir kısmı, Diyanet'in yayınları arasındadır. Hocam, bu binada, bu binanın aleyhinde konuşuyor değilim. Hayır, Diyanet, benim Diyanetim. Ama, bu bugünün Diyaneti değil, bunun bir tarihi var. İlmihal basmışız, tefsir basmışız, el kitabı basmışız. Bu bir kurumdur; ama, bunu dikkate almamız lâzım, bunu göz önünde bulundurmanız lâzım.

Bir genç hanımı düşünün, bir genç öğrenciyi düşünün, üniversiteye gitmiş, dinle ilgili açıyor herhangi bir kitabı okuyor. İsterse bu kitap Nimetül İslâm ol-

sun, Ömer Nasuhi Bilmen Hocanın ilmihali olsun, bilmem hangi televizyon programı olsun. Çocuk onu okuyor, bir bakıyor -genç çocuk, aklı eksik, imanı eksik, dini eksik- bu çocuk aklını peynir ekmekle mi yemiş; buna rağmen, yine de, ne yapayım benim dinim beni böyle görüyor mu desin; hayır, öyle şey yok. Evvelâ, dinin öyle olup olmadığını, öyle söyleyip söylemediğini ciddi bir biçimde araştırmamız lâzım.

Bu üzerinde durduğum noktada, doğrusunu isterseniz, iki üç eser -kişilerin adını söylemeyeyim, burada değiller, vefat etmişler- son derece etkili oldu, gençler üzerinde, olumsuz anlamda son derece etkili oldu. Böyle bir etki uyandırсын diye de, onlar zaten bedava dağıtıldı. Liselerde dağıtıldı. Bir zamanların mahalî yönetimlerinin kitap vesaire sattığı yerlerde, hattâ terlikle beraber bu kitapların yan yana olduğunu görüyordum ben birçok yerde. Sudan ucuz, yarım paket sigara fiyatına. Birileri, onlar okunsun, gençler ondan etkilensin ve bu sıkıntıdan kurtulalım. Kendi açılarından niyetleri iyi olabilir; ama, bize düşen şu: O kitaplarda yazılan bilgiler, hakikaten dinin bugün artık benim diyebileceği bilgiler mi, değil mi? Bana sorarsanız pek çoğu değil. O yönüyle, bu kaynaklar da, çocukları dine yabancılaştırıyor. Veya, üslup da öyle.

Burada, çok hiddetli konuşmalar yaptığımı hatırlıyorum benzer konularda. Hattâ, böyle bir konuşma yaptıktan sonra, salon hıncahınç doluydu, beş altı seneye önceydi, epeyce din görevlimiz vardı, birinden gelen bir yazıyı hatırlıyorum; "hocam, bunu kendi aramızda konuşsaydık olmaz mıydı?" Belki de doğru, patavatsızlık ettim, her neyse... Ama, bir problemin üzerinde durmamız lâzım. Gençler, maaşallah, gürül gürül, harıl harıl mabetleri dolduruyorlar; ama, bunlara bayramlarda, cumalarda ne söylediğimiz, onların gitmesi kadar önemli; bunlara ne anlattığımız, onların gitmesi kadar önemlidir. Yâni, gidiyor çocuk, bir Kurban Bayramında, bir Hazret-i İbrahim kıssası dinliyor ki, dostlar başına!.. Yarım saat nutuk çekiyor. Ne kadar akılsızlık varsa hepsi anlatılıyor. Niye anlatılıyor; dört tane dede ağlasın diye. İster ağlasın, ister ağlamasın; ağlatmakla, ağlamakla memleket düzelmez ki... Hoca efendi iyi konuştu, hepimizin gözleri nemlendi... Genç, oradan problemliler olarak çıkıyor; çünkü, bu genç mantık öğrencisidir belki de, felsefe öğrencisidir. Bunlar çok mu yaygın; çok yaygın değil; ama, ciddi problem olacak kadar da çok.

Ben, yıllardır bu gözle bakıyorum. Giderken defterimle, kalemimle giderim ben. Onun için hiçbir hocamızı dinlemekten usanmam. Hemen yazarım, çizerim; neyi nasıl niçin söyledi bu son derece önemli. Yâni, bu konuda da yine, en azından öğreticilerimizi geniş ölçüde toplumun genelini düşünerek, her zaman eğitmeye mecburuz.

Bugün hep Orta Anadolu'yu örnek verdik. Bu Muğla da olabilir. Muğla'nın ilçesinde görev yapan bir insanımızı düşünün, birdenbire Çankaya'ya geliyor. Oradan gelen insan çok farklı. Bu insan oryantasyon konusuna tabi tutulmadan, oraya göre bir donanımı olmadan gider konuşursa, oradaki gençler için cid-

di sıkıntı olur. Bunları kullanıp da, birileri de problem haline getiriyorlar. Ne yapabilir; genci, başka arayışlara sevk edebilir. Nasıl sevk ediyor; meselâ, daha önce yine burada verdiğim bir örnek, tekrarında fayda var, 6 - 7 sene önceydi, Konya'da o meşhur kız çocuklarıyla erkek çocuklarının ayrı ayrı otobüslere bindirildiklerini gazetelerin yazdığı dönemlerdi. Oldu olmadı o ayrı bir konu; ama, öyle bir zamana hatırlıyorsunuz. İstanbul'dan bir otobüs dolusu öğrenci. Bunlar, Türkiye'nin geleceğinde önemli rol alacak kişiler. Öğrencileri götürüyorlar, başlarında bir hocahanım var, Konya'yı geziyorlar, sanat yerlerini geziyorlar; ama, bu arada, o tarafa da uğruyorlar ve öğrencilere gösteriyorlar hakikaten. Son derece yanlış bir terimle "işte İslâmî kesim..." Sanki öbürü İslâmî olmayan kesim!.. Müslüman da, Müslüman olmayana da, kendisini şöyle sayanı da, böyle sayanı da... Çok ayıp aslında, dikkat etmek lâzım.

Her sabah gazeteye bakıyorum, İslâmî kesimin gazetesi... Sanki kendisi, gavurî kesimin gazetesi!.. Yahu, sen de Müslümansın. Bu tip şeyler geliyor, yerleşiyor ve resmen bölücülük oluyor. Ne demek "İslâmcı kesimin önde gelen aydınlarından.." Ne demek yahu, böyle şey olur mu? Eğer bana birisi aydın diyecekse -dese de demese de- ben bütün Türkiye'nin aydınıyım.

Orada gösteriyor, işte İslâmî kesimin öğrencileri... İşte öbürleri... Çocuklara şu anlatılmak isteniyor: Mücadele etmezseniz geleceğiniz bu, Türkiye'nin geleceği bu. O çocuğun da hoşuna gitmiyor. Öğrencinin hoşuna gidebilir, öğrenci bugüne kavuşturan Allah'a şükrolsun diyebilir. Oradaki bir çocuğun bize ulaşmasıyla öğreniyoruz bunu. En sonunda, oradaki çıkarıyor, Kur'ân'dan âyet okuyor. İşte diyor ki, asıl sebep bu. Bu kitap, bu âyetler. Sonradan öğreniyorsunuz ki, o hanım ayrı bir yere bağlı, ayrı bir din mensubu. Din değiştirmiş ve kendisine görev edinmiş. Bu tip insanlara çok fırsat verilmiş olur; eğer, neyi yaptığımızı, neyi öğrettiğimizi dikkatlice nazarı dikkate alıp, onlarla ilgili birtakım tedbirler almazsak.

Bu yeni arayışların arkasında, tekrar ediyorum:

Mukayeseli eserlere, kaynaklara ihtiyacımız var. Meselâ, güya Hıristiyanlık çok tatlıymış da... Tatlı, aslında benim Hıristiyanlığa bir itirazım yok. Eğer kullanabilirlerse, iyi yapabilirlerse mis gibi din. Keşke bugün Avrupa, Hıristiyan değerleriyle dolu olsa, keşke Avrupalı, Hıristiyan değerlerine göre hayatlarını sürdürse. Benim hiçbir itirazım yok. Yalan orada da haram, zina orada da haram, dürüstlük orada da değer. Onun için benim bir sıkıntım yok. Ama, mesele o değil. Efendim, Hıristiyanlık güler yüzlü, tatlı dilli, diyaloga açık, vesaire, vesaire bir dinmiş. Peki bu: Bu, kanun diniymiş, şeriat diniymiş, bilmem örtü diniymiş vesaireymiş... Böyle mukayeseler olduğu için ve birileri de hakikaten öyle bir mukayeseden memnun olduğu için, gençlerin önemli bir kısmı, bu tip mukayese edici, aydınlatıcı kitaplardan mahrum kalınca, o zaman başka kaynaklara dayanarak durumunu açıklamaya çalışıyor. Meselâ, Stuttgart'ta uzun süre kalmış iki genç, ablaları var, ablaları bütün işini gücünü bırakmış, kendi-

sini o kardeşlerinin yetişmesine harcamış. Yetişmiş de kardeşleri. Kardeşleri evlensinler, Türkiye'de yuva kursunlar diye dönüp gelmiş, İzmir'e yerleşmiş. Bu, on sene önceki hikâye. Bir gün, o kardeşleri, Türkiye'de oldukça etkin bir Hıristiyan kolunun tesiri altında din değiştirmişler. Ablalarının iki gözü iki çeşme. Çok enteresandır; bu, dünyanın birçok yerinde artık yoktur. Diyor ki, "hocam, ben de artık namazı bırakacağım, orucu bırakacağım." Fakülteye gelmiş ağlıyor. Niye diyorum. Onlar olmadıktan sonra cennetin ne tadı var ki diyor. Yâni, kızkardeşleri olmadan cennete gitmek istemiyor. Böyle bir aileyi dünyanın başka bir yerinde göremezsiniz. Abla bu, kardeşleri olmadan cenneti istemiyor. Onlar cehenneme gidecekse, ben de gideyim diyor.

Şimdi, bunlar koca bulamazlar, Yehova Şahidi oldular. Demin adını vermedim, şimdi vereyim. İş bulamazlar, toplum bunlara başka gözle bakar dese; o ayrı bir şey. Ama, onlarsız cenneti ne yapayım diyor. O kadar şefkatli, o kadar dokunaklı, o kadar göz yaşartıcı bir şeydir ki bu. Beraber ağladık. Ben öyle çok gözü yaşlı birisi değilim; ama, çok dokundu bana. Bunlarla bir konuş dedi. Dedim ki, konuşunca belki daha olumsuz tesir yapar. Bir süre gitsin bakalım, biraz daha öğrensinler, o yeni yolu da öğrensinler, inşallah sonra bir fırsat olur. Üç ay sonra, dört ay sonra bir daha geldi, dedi ki, hocam ben kötü bir iş yaptım, siz bana yardım etmediniz, ben şu statüde olan birine -söylemeyeyim, çünkü statü de söylenirse ayıp olur, yazık olur, yanlış anlaşılır- evimize gel, çayımızı iç, bize yardımcı ol, kızkardeşlerim de gelsinler, dolaylı yolla bir şeylerden bahsedelim, dinimizden bahsedelim, sevgiden bahsedelim demiş. O arkadaşımız da gitmiş. Gitmiş de, Yehova Şahidi olan iki kızkardeş bahse tutuşmuşlar, göreceksin, biz iki cümle söyleyince bırakıp gidecek. Çünkü, bu Müslümanlığın önde gelenleri hep hiddetli, şiddetli, kızarlar, bağırırlar, fırsat bulunca döverler, onlarda sevgi, onlarda hoşgörü falan olmaz diye.

Hakikaten oturmuşlar, daha bir bardak çay ya içilmiş, ya içilmemiş, gençlerden bir tanesi demiş ki, bu Müslümanlık -o tabiri söylemeyeyim, başbelası mânâsında bir şey- ülkenin başbelası, onun için ne kadar erken kurtulursak, o kadar rahat ederiz, çağdaş oluruz, modern oluruz vesaire. Adam hemen çayı bırakmış, "sana düşen şey, bu melunları katiyyen evine sokmamak, bunlarla hemen ilişkini kes, yoksa sen de dininden, imanından olursun. Allah bunların belasını versin, canları cehenneme!.." demiş, kalkmış, gitmiş. Küçükler demişler ki "biz demedik mi abla?" Öyle bir haklı çıktılar ki.

Şimdi açıkça söyleyeyim, bu adama da kızamazsınız, çünkü o adam öyle yetişmiş. O adam, tipik bir Anadolu kasabasında hizmet etmiş bir görevli. Bunu duymamış ki kulakları, bunu işitmemiş ki o adam. Onun reaksiyonu da normal. Ama, ne yapmamız lâzım? İşte, orada, misyoner gibi adam yetiştireceksiniz. Teşbihte hata olmaz. Papaz gibi adam yetiştireceksiniz. Papaza dönüp diyor ki, sen ne akılsız adamsın, hâlâ papazsın. Papaz dönüp diyor ki "evladım, hakkın olabilir, belki de haklısın, belki de akılsızlık ettim. Ama, bir de benim açımdan

meseleye bakalım." Benim tanıdıklarımın hiçbirisi, Allah belanı versin deyip gitmez.

Madem Türkiye değişti, madem gençlerimiz çok çeşitli etkilerin altında, hattâ bazıları yeni arayışların içinde; buna göre, ne yapıp yapıp personel yetiştirme mecburiyetimiz vardır, buna göre din adamı yetiştireceğiz, kitap yazacağız ve hakikaten konuşmalarımızı, yazmalarımızı da ona göre düzenleyeceğiz.

Yâni, yazma ve konuşma çok önemli, dil çok önemli, üslup çok önemli. Şu anda Türkiye'nin dertlerinden biri de dil. Türkiye'nin şu sıralarda baş derdi dil. Dil var ki, yılanı deliğinden çıkarır, dil var ki başınıza bin dert açar. O bakımdan, neyi nasıl söyleyeceğimiz son derece önemlidir ve bu yönüyle de bizim, bir üslup eğitiminden de hakikaten geçmemiz lâzım.

Bugün, hizmet alanı içinde olup da kovulmayanlara -bilerek olumsuz söylüyorum, övülenlere demiyorum da- baktığınız zaman, bence, en önde gelen özelliklerinden biri üslup meselesidir. Nasıl söyleyeceklerini bildikleri için, bir, kendileri için problem olmuyorlar, başlarını derde sokmuyorlar, çevresinin başını derde sokmuyorlar, insanları ürkütmüyorlar, korkutmuyorlar; bu son derece önemli, din için son derece önemlidir bu; çünkü, bu, Kur'ân'ın emridir. Kur'ân'ın on tane emrini size ezbere söyleyeyim. Bir, bilmediğiniz konu hakkında konuşmayacaksınız. Bilmiyorsan sus. Burada otururum size, dünyanın öbür ucundan bilgi veririm. Kur'ân'a göre bu yasak, Kur'ân'a göre bu haram, hakikati dile getirmek zorundasınız.

İki, bir adamın hanımının kötü yolda olduğunu bilseniz dahi, onu halk içinde söyleyemezsiniz, Kur'ân bunu yasaklıyor. Bırakınız iffetli namuslu insanlara dolaylı dolaysız dil uzatmayı, bilseniz dahi söylemeniz haramdır. İşte, onun şuyuu vukuundan beterdir, söyleyemezsiniz. Söylerseniz şehadetiniz kabul olmaz, söylerseniz ciddi problem çıkar, açıkça söylüyorum, bu konuya girmek istemiyorum; ama, konuşma, dil ne kadar önemli. Doğrusunu isterseniz bize çok iş düşüyor; yâni, gençlerimizin ne kadarına ulaşabilirsek o kadarına ulaşmaya mecburuz ve şunu da açıkça söylemek zorundayız: Şunlara bakıp da, genç insan, dini böyle zannetme, uzaktan yakından ilgisi yoktur.

O yönüyle de, ayrıca, ciddi bir sorumluluk eğitimi içinde kendimizi geçirip ona göre düşünmemiz lâzım. Üzerinde çok fazla duracağımız konu var; ama, tekrar ediyorum, inşallah, kısa zamanda yapılabilecek bazı şeyleri yaparız.

Bir, başta kendim olmak üzere, hattâ, söz bile verdiğim halde... Söz veriyorum da, Ayşe Hanım gibi kardeşlerim bırakmıyorlar ki; evden ayrılalı beş gündür her akşam Ankara'dayım ben, gündüzleri İstanbul'dayım ben; ama, bu gençlerimize kitap yazmamız lâzım ve bu kitabı onlarla konuşmamız lâzım, onlarla tartışmamız lâzım. Hakikaten, ufak tefek problemimize rağmen, bana sorarsanız, dünyanın en sağlam gençliğine sahibiz; bu Allah'ın bir lütfü. Bunu, gençleri şımartmak için söylemiyorum; ama, benim öğrencilik yıllarımda on tane yabancı insan şurada olduğu zaman, ben Türk olanları şurada sayabilirdim; öteki

Müslüman ülkelerinden bile çok farklıydı, hakikaten çok farklıydı. Dini değerlere uymada bir asaleti var önemli ölçüde, halen, elimizde hazinenin yarısı dolu, o halde, bu hazineyi harcamamak için, Türkiye'nin bir konudan yola çıkıp, gücünü göstermesi lâzım, aile ve gençlik. Bunu, dünyanın bu büyük bozulmuşluğu içinde tutabilirsek, bu sıkıntı içinde tutabilirsek, Türkiye, ileride, sadece, benim kanaatimce ahlâkta, fazilette değil; ama, bilimde ve yönetimde, iktidarda da son derece ön planda olur. Avrupa ülkelerinin pek çoğunun yirmi sene sonrası karanlık, kendileri söylüyorlar. Adam, Viyana'da gence soruyor "evlenmek istiyor musun?" "Hayır, evlenmek istemiyorum" diyor. "Yâni, çoluk çocuğun olsun istemiyor musun?" "Ne yapayım çoluk çocuğu, vakit alır, onunla mı uğraşacağım" diyor. "Peki, sonra, Avusturya'nın 20 sene sonrası" dedi. "Canı cehenneme Avusturya'nın 20 sene sonrası." Niye; çünkü, o bir şekilde atılmış, dünyaya gelmiş bir birey, zaten, aileyle, her şeyle yakın alakası yok, tipik bir nihilizm bu, bu o kadar yaygın ki, Batı'yı endişeye sevk ediyor. Onun için, bizim gençler gibi, anaya, babaya, aileye, topluma, büyüklere, vatana, millete bağlı gençler çoğunlukta olsun diye, şu anda Avrupa'nın yapmayacağı, vermeyeceği hiçbir şey yok. Sürekli temas halindeyiz, ortak projelerimiz var, böyle bir gençliğe sahip olmak için vermeyecekleri şey yoktur. O halde, bizim eksliğimiz ne; bizim eksliğimiz, orada olan bilim eksikliği, işte, onu telafi etmeye çalışıyoruz. Bu çocukların hayatlarını sürdürebileceği mekan eksikliği; gençlere en büyük zulmü biz büyükşehirlerde yaptık. Top oynayacak yeri yok çocuklarımızın, yürüyecek yolları yok, büyükşehirleri perişan ettik, vebal günah bizde. Çocuk top oynayamazsa, ağaçların altında yürüyemezse, o zaman üç tanesi bir arabanın üstüne oturuyor, üç tanesi bir arabanın üstüne oturuyor, biraz sonra da, aklından başka şeyler geçiyor. Oysa, bir tenezzüh olsa, gideceği kültür kurumları olsa, okuma salonlarımız, spor salonlarımız olsa... Buna, devlet olarak acilen çare bulmamız lâzım. Maşallah, Allah sayılarını daha çok artırsın, kolay değil, okutamayacağımız, belki, tam olarak bakamayacağımız geniş bir kesim; ama, bu geniş kesim, zaten, hakikaten, bizim istikbalimiz, bizim geleceğimiz. Allah, evvelâ, onların yardımcısı olsun, sonra, her türlü fedakârlığı göze alan ailelere.

Dün değil evvelki akşam bir yemektedir İstanbul'da bir aktör var Bulut Aras gözü nemli olarak bir konuşma yaptı, onbir oniki kardeşlermiş, babası demiş ki:"Oğlum, heybe takıp hepinizi okutacağım." Öyle yaptı ve okuttu, bir vesileyle onu anlattı; ama, gözyaşıyla. Biraz cahil olabilir analarımız babalarımız; ama, o dediğim hülâsaya sahip onlar, o dinî ve ahlâkî değerlerin hülâsasına sahip onlar. O hülâsa için yüzde 80'inin göze almadığı şey yok. Ben, onlara borçluyum açıkça söyleyeyim, onlara medyunum.

Sorunlu olanlarımız şunu bilsinler, hakikaten; inançlı ve ahlâklı; ama, bu arada, bilgili, çağdaş bir gençliğe ihtiyacımız var. Ziya Gökalp, rahmetliyi, bazı yönlerinden dolayı sevmeyenler olabilir, bir insanın tamamını sevmek zorunda değilsiniz; ama, ne güzel diyor: "Maarif nizamımızın yegane gayesi millî eğitimi-

mizin biricik amacı, muasır, Müslüman Türk'ü ibdâ etmektir." Çağdaş olacak, bilgi bakımından, davranış bakımından, üreticilik bakımından, yoksa, başka türlü yok oluruz; ama, içi, Müslüman olacak, onun inanç ve ahlâk değerleri, bizim tarihimiz, bizim kültürümüz, bizim gücümüzdür, bizim dinamizmidir, bizim motorumuzdur ve kendi tarihi ve kendi millî kimliğiyle, kendi kültürüyle övünen, Yarabbi, çok şükür, beni, çağdaş Müslüman, inançlı, ahlâklı bir Türk yaratmışsın diyebilen gençlik, bugün, XXI. yüzyılın, hakikaten, hiç de hoş gibi görünmeyen o karanlık duvarını aydınlatabilir. Sadece bize değil, başka milletlere, başka topluluklara, başka kesimlere de örnek olma imkânını Cenab-ı Hak bize verebilir.

Tekrar teşekkür ediyor, sağ olun, var olun diyorum.

Ayşe SUCU (TDV Kadınlar Kolu Başkanı) – Mehmet Aydın Hocamıza, bizleri aydınlattığı için, bilgilendirdiği için çok teşekkür ediyorum.

Yalnız, yorulmadıysanız bizim bir ikinci bölümümüz var; soru bölümü.

Sayın Hocam, yorulduysanız mu, alalım mı sorularımızı.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN - Hayhay.

SORULAR VE CEVAPLAR

Soru – Efendim bu günlerde İmam Hatipler çok tartışılıyor. Bu konuda bir konferans vermeniz konusunda bir talepte bulunuyorum...

Prof. Dr. Mehmet AYDIN – İnşallah... Tabii, şu anda söz vermem çok zor; çünkü, bu senenin programı zaten dolu. Seyrüsefer biraz fazla olunca, insan bir yere gidip, bir hafta kalsa belki dinlenir; ama, son 5 - 6 günün yarısı uçakta geçti. Bu senenin programı da zaten. Bundan sonra da pek dinleyici bulamayız gibi geliyor bana.

Şunu söyleyeyim: Şu sıradaki sıkıntıyı atlatırsak, Türkiye bunu konuşacak. Sadece biz değil, kendi kendimize değil... Ama inşallah, bir bakalım. Şu sıralarda ciddi çalışmalar da yok değil. O işe biraz başka kapıdan girdik; onu da, açıkça, ben üç - beş konuşmamda söyledim. Okuryazarlarımızın bir sorumluluğu kabul etmelerinin ahlâkî bir vazife olduğuna inanıyorum. Neye inanıyorlarsa, ölümlü içinde onu dile getirmek zorundadırlar. Bu başkalarının hoşuna gitmeyebilir, o ayrı bir konu. Hattâ, bazen -meslek olarak diyorum- sizden olmayanların da, olanların da hoşuna gitmeyebilir.